Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

ANALÝZA ROZDÍLNÉHO INSTITUCIONÁLNÍHO VÝVOJE V BOTSWANĚ, V ZIMBABWE A V SIERRA LEONE

bakalářská práce

Autor: Monika Hýblová

Vedoucí práce: Ing. Josef Mládek

Rok: 2010

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Monika Hýblová

V Praze, dne 19. 1. 2010

Na tomto místě chci poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Ing. Josefu Mládkovi za cenné připomínky a rady během psaní.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá institucionálním prostředím. Souhrnem příčin chudoby z literatury a srovnáním 3 zemí dokazuje, že právě institucionální prostředí je klíčovým faktorem pro hospodářský růst. Botswana, coby úspěšný stát, je srovnávána se Zimbabwe ve smyslu rozdílného chování k bělošským farmářům a se Sierra Leone z pohledu projevení surovinového prokletí. Práce dále na základě rozboru historického vývoje vysvětluje, proč si i přes velmi podobné výchozí podmínky Botswana dokázala nastavit kvalitní instituce a dospěla k absolutně odlišným hospodářským výsledkům než Zimbabwe a Sierra Leone.

Klíčová slova: Instituce, surovinové prokletí, Botswana, Zimbabwe, Sierra Leone

JEL klasifikace: D720, E020, F540, O130

Abstract

This bachelor thesis considers institutional environment. From current literature it summarizes causes of outlasting poverty and together with comparison of 3 countries it proves, that institutional environment is the key factor for economic growth. Botswana, as a successful country, is compared to Zimbabwe in view of distinct behaving to white farmers; and to Sierra Leone in view of resource curse exposure. On the base of historical development the thesis explains why Botswana was able to set quality institutions and developed in quite opposite way, despite very similar starting conditions.

Key words: Institutions, resource curse, Botswana, Zimbabwe, Sierra Leone

JEL Classification: D720, E020, F540, O130

Obsah

Úvod 1
1. Důvody chudoby třetího světa 2
1.1. Geografie a demografie 2
1.2. Vzdělání a znalosti 3
1.3. Kruh chudoby 4
1.4. Institucionální prostředí 4
1.4.1. Dobré instituce 4
1.4.2. Nedostatečné institucionální prostředí 5
1.4.3. Příčiny odlišných rozhodnutí 6
1.5. Surovinové prokletí 7
1.6. Shrnutí 9
2. Botswana 10
2.1. Základní údaje 10
2.2. Předkoloniální charakteristika 10
2.3. Historický vývoj 11
2.4. Botswana a surovinové prokletí 15
3. Sierra Leone 18
3.1. Základní údaje 18
3.2. Historický vývoj 18
4. Zimbabwe 21
4.1. Základní údaje 21
4.2. Historický vývoj 22
4.2.1. Otázka půdy 22
4.2.2. Politická situace 23
4.2.3. Vyústění krize 25
5. Srovnání 27
5.1. Instituce 27
5.2. Údaje ekonomického růstu 30
5.3. Důvody rozdílného vývoje 32
Závěr 34
Seznam literatury 35

Úvod

V 60. letech minulého století v Africe začala dekolonizační vlna. Dílčím důsledkem tohoto procesu byla nezávislost 3 zemí, které měly v určitých směrech velmi podobné znaky. Všechny byly původně kolonizovány Velkou Británií. V Botswaně a Sierra Leone byla diamantová naleziště, se Zimbabwe měla Botswana společné komerční farmy, které provozovali běloši, potomci kolonizátorů. Podle všeobecných předpokladů se tyto země měly vyvíjet přibližně stejně.

V novém tisíciletí však můžeme vidět, že Botswana, která byla vnímána jako neperspektivní stát, se jako jediná z těchto 3 zemí dokázala vymanit z chudoby. Tytéž podmínky, které přivedly druhé země ke hlubokému propadu, Botswana využila ke svému růstu a zajištění fungujícího státu. Ústřední otázkou této práce tedy je, zda vedlo Botswanu k růstu institucionální uspořádání nastavené jinak než v druhých zemích, a dále co bylo příčinou tohoto odlišného uspořádání.

V první části uvádím poznatky z literatury, které mohou vysvětlovat důvody přetrvávající chudoby v Zimbabwe a v Sierra Leone. Rozebírám geografii a demografii, vzdělání a přístup ke znalostem a kruh chudoby. Vzhledem k závěrům z těchto kapitol se teorii institucionálního prostředí věnuji podrobněji. Vymezuji „dobré“ instituce, uvádím důsledky jejich nedostatečného vymezení a následně zmiňuji etnickou různorodost jako možnou příčinu neshod v jednání právě o nastavení institucí.

Ve druhé části postupně rozebírám dané země. U každé z nich uvádím přehled základních dat a historický vývoj, které osvětlují jednotlivé rozdíly a následné chování vůdců. Vzhledem ke specifickým jevům se u Botswany ještě zvlášť věnuji předkoloniálním zvykům a problematice surovinového prokletí. U Zimbabwe pak pro přehlednost člením historii na jednotlivé logické celky.

Ve třetí, poslední části porovnávám země z hlediska 3 skupin ukazatelů. První úsek je srovnání institucionálního prostředí. Ve druhém úseku navazuje komparace ukazatelů ekonomických. Z těchto dvou srovnání jasně vyplývá, že růst závisí na institucích. Ve třetí části je pak vysvětlení odpovídající na otázku, kdy a proč se vývoj těchto institucí v zemích odlišil.

1. Důvody chudoby třetího světa

Mezi ekonomy existuje mnoho teorií a domněnek, které by měly vysvětlovat, proč země třetího světa zůstávají chudé, přestože mají obrovský potenciál a nemalá část z nich i zásobu nerostných surovin. V této části rozebírám některé jednotlivé teorie, argumenty pro i proti a ze současné literatury vyberu směrodatné dosavadní poznatky. Záměrně nerozebírám kolonizaci jednotlivými zeměmi, protože všechny 3 země, které budu srovnávat, byly kolonizovány Velkou Británií.

1.1. Geografie a demografie

Podnebí subsaharské Afriky neposkytuje optimální podmínky pro rychlý ekonomický růst. Tropické počasí, polovyprahlá půda nebo dlouhé dešťové cykly nejsou ideální pro chov dobytka ani pro výkonné zemědělství, kromě toho podporují šíření nemocí, jako např. malárie. Průměrná doba dožití je 54 let (průměr OECD je 78,3 let), růst populace je však velký – 2,82 (průměr OECD je 0,52). Afrika se také potýká s relativně velkou kojeneckou úmrtností – 97[1] (průměr OECD je 5,2)[2], s čímž je spojena enormní rozšířenost AIDS.

Hoeffler (1999) ve své ekonometrické studii dokazuje, že vnitrozemská orientace a nehostinné prostředí snižují africkou míru růstu HDP o 0,4 procentního bodu vzhledem k růstu ostatních zemí. Collier a Gunning (1999) se ale shodují na tom, že pokud by vládní politiky byly tak dobré jako v jiných regionech, převýší tyto zápory výhoda nízkých výrobních nákladů a mezinárodní pomoci.

Sachs a Warner (1997) uvádí, že problém v míře růstu HDP afrických zemí spočívá v neschopnosti snížit míru porodnosti – podle teorie klesajících výnosů z půdy. Collier a Gunning (1999) ale tvrdí, že naopak nedostatek pracovních míst pro mladé ženy a byrokratické prostředí nemotivující ke vzdělání je příčinou nízkých nákladů příležitosti a ženy se proto radši rozhodnou mít děti. I Olson Jr. (1996) uvádí, že přelidněnost není překážkou pro ekonomický růst. Výpočtem zahrnujícím všechny země, pro které byla dostupná data, ukazuje statisticky významnou pozitivní závislost mezi hustotou obyvatelstva a HDP

[1] Data Afriky - zdroj: OSN: Economic Commission for Africa
[2] Data OECD - zdroj: OECD

na obyvatele, čímž tedy přelidněnost jako bariéru růstu vylučuje[3]. Jedním z důvodů, proč hustota obyvatelstva nevysvětluje ekonomickou vyspělost, je oddělení ekonomické aktivity od půdy.

Ke geografickým znakům patří i zásoba zdrojů. Může se jednat o nerostné bohatství, půdu, lidský kapitál a další. Některé africké země tyto zásoby mají, přesto je nedokážou efektivně využít. Vzhledem k problematice v této práci se podrobněji věnuji nerostnému bohatství, a to v oddílu Surovinové prokletí.

1.2. Vzdělání a znalosti

Někteří vědci tvrdí, že problém rozvojových zemí je v tom, že nemají možnost přístupu ke světovým znalostem a technologiím. Na základě studia práce Kooa z roku 1982 Olson Jr. (1996) říká, že příčinou chudoby třetího světa nemůže být nedostatečný přístup k tomuto vlastnictví. Koo na datech Jižní Koreje ukázal, že platby za znalosti a technologie byly minimální vzhledem k následnému růstu HDP. Podle některých je však tento přístup chudým zemím k ničemu, protože nemají dostatečně vzdělané lidi, kteří by tyto znalosti dokázali využít. Olson Jr. však namítá, že je opomíjen fakt nízkých výrobních nákladů. Za příznivých podmínek by do těchto zemí expandovaly firmy, které by chybějící znalosti a dovednosti přinesly.

Olson Jr. se také zabývá rozdíly mezi lidským kapitálem v chudých a bohatých zemích. Na závěrech Claguea (1991) a Borjase (1987) ukazuje, že migranti[4] z chudých zemí v relativně bohatých zemích vydělávají více než jejich krajané doma. Jako příklad uvádí i stejné země, které byly historicky rozděleny (např. Čína, Korea, Německo). Obě části země potom byly vedeny v opačných institucionálních rámcích a i přes stejný původ obyvatelstva byl ekonomický růst diametrálně odlišný. Proto Olson Jr. dochází k závěru, že ani lidský kapitál nemůže vysvětlit tak velké rozdíly mezi chudými a bohatými zeměmi.

[3] Olson Jr. nevyvrací teorii klesajících výnosů z půdy, jen poukazuje na fakt, že vztah mezi hustotou obyvatelstva a HDP na hlavu je obousměrný. Vyšší HDP na hlavu může znamenat vyšší imigraci a nižší míru úmrtnosti, což dokazují empirické paradoxy ukazující vyšší růst populace a vyšší HDP na hlavu.

[4] Migranti jsou většinou z nižší příjmové skupiny obyvatel rozvojových zemí, proto námitka, že je to ta chytřejší část obyvatelstva, není na místě (Borjas 1990).

1.3. Kruh chudoby

Teorie kruhu chudoby říká, že nízký příjem obyvatel v rozvojových zemích neumožňuje tvořit úspory, protože příjem se spotřebovává na naléhavé potřeby. V důsledku toho se nemohou provést investice do kapitálu a konečně chybějící kapitál nemůže zvýšit příjem obyvatel. Tato teorie však přehlíží minimálně možnost investice cizích zemí. Mezi faktory, které podporují lidi šetřit a investovat, patří dostatečné institucionální zázemí. Pokud jsou všichni investoři odrazení, kruh se těžko prolomí (zdroj: Světová banka).

Je všeobecně známo, že v afrických zemích je relativně málo kapitálu[5]. Podle klasické teorie jediné ceny (statků, výrobních faktorů, peněz) se investice přesouvají do míst, kde je jejich větší návratnost. Investoři a nadnárodní společnosti by tuto příležitost levné pracovní síly okamžitě využili. Racionální investoři však berou v potaz i rizikovost investic. Uplatňované politiky v těchto zemích vedou k tomu, že jsou zahraniční firmy a investoři nevítaní (např. enormní zdanění, vyvlastnění), dochází k odlivu i domácího kapitálu a také půjčování těmto zemím je příliš rizikové (Olson Jr. 1996).

1.4. Institucionální prostředí

1.4.1. Dobré instituce

Keefer a Knack se ve své studii (1997) zaměřují na vysvětlení chudoby třetího světa nedostatečným institucionálním prostředím. Svými regresními analýzami dokazují, že z velké části záleží na institucionálním prostředí, konkrétně na právním rámci, rozšíření korupce a na hrozbě vyvlastnění a nedodržení smluv. Připouští i další důvody, které zamezují efektu dohánění, zároveň však dodávají, že tyto důvody jsou pouze dalšími důsledky nedostačující ochrany soukromých práv. Sachs a kol. (1995) soudí, že úspěch země spočívá v její otevřenosti obchodu. Otevřenost definují pěti pravidly, která ovšem mohou být zavedena až po stanovení institucionálního rámce. Nevymezují tento rámec přesně, ale jmenují škodlivé faktory, které zamezují otevřenosti ekonomiky a ty se částečně s tímto rámcem shodují.

Beaulier a Subrick (2006) se shodují na tom, že kvalitní institucionální prostředí zajišťuje 5 základních prvků:

- nízké zdanění

[5] Olson Jr. zdůrazňuje, že nerovnoměrné rozložení kapitálu poukazuje na to, že země třetího světa nemohou být ani zdaleka na hranici své produkční funkce.

- vyrovnané rozpočty
- volný obchod
- respekt a vymahatelnost vlastnických práv
- monetární umírněnost

Mezi další instituce, které jsou nezbytné k tomu, aby nebyla degradována bezpečnost vlastnických práv, řadí Keefer a Knack (1997) taky nezávislé soudnictví a oddělené divize výkonné a legislativní moci, které zajišťují transparentní rozhodování, kontrolu a vyváženost. Tyto instituce zabraňují vládám k převratným nebo častým změnám systému.

Sachs a kol. (1995) uvádějí pro růst důležité faktory, zejména liberalizaci obchodu. Pokud ale chybí jistota vlastnických práv, výhoda vyšších výnosů z kapitálu v chudých zemích se rizikem snižuje. Barro (1999) ukazuje, že u jakékoliv chudé země, která zavedla relativně dobré instituce a uplatňovanou politiku, se projevil efekt dohánění tak, jak je popisován klasickou ekonomií[6]. Rapidní růst pokračoval až do doby, než se tyto země zařadily k těm relativně vyspělým. Ty už tuto výhodu nemají, proto je jejich růst relativně pomalejší.

Olson Jr. na základě svého dřívějšího výzkumu říká, že podle Coaseova teorému se vždy provedou všechna společenská vyjednávání, která se provést vyplatí, všechny možné výnosy jsou provedeny a společnost je ve svém efektivním bodě. Společnost je tedy vedena k potenciálu individuálními rozhodnutími. I v afrických zemích jsou tato rozhodnutí na denním pořádku, ale chybí zde institucionální rámec, který by jako vedlejší produkt vytvářel fungující spolupráci, jejímž výsledkem by bylo efektivní využití zdrojů a přiblížení se k potenciálu. Jako ostatní uvádí, že nezáleží jen na konkrétním opatření, které je v současnosti platné, ale na dlouhodobém institucionálním uspořádání, tj. fungující právní systém ochrany soukromých práv s vynucovací složkou, na politické struktuře, ústavním ukotvení a na rozšíření lobby a kartelů (Olson Jr., 1996).

1.4.2. Nedostatečné institucionální prostředí

Pokud instituce chybí a vlastnická práva jsou nedostatečně chráněna, firmy budou více váhat se zaváděním nových technických zařízení a modernějších technologických postupů.

[6] Teorie dohánění spočívá v existenci vyšších výnosů z kapitálu v chudých zemích. Tyto země mohou přebrat technické objevy a vynálezy, které byly provedeny v bohatších zemích, a zároveň využít svou výhodu levnějších nákladů.

Budou déle používat zastaralá zařízení a nebudou tak maximalizovat dlouhodobý zisk. Vzniká tak nejen statická ztráta, ale i dynamický efekt.

Dalším znakem, který se vyskytuje v institucionálně slabém prostředí, je korupční chování, tlak zájmových skupin a vládní podpora nekonkurenceschopných podnikatelů. Murphy, Shleifer a Vishny (1991) ve svých modelech ukazují, že nejúspěšnější podnikatelé se více než na nejefektivnější procesy a technologie zaměřují na vydobytí si své pozice vládním zvýhodněním. Keefer (2004) dodává, že tito podnikatelé mají úspěch díky svým osobním vztahům a kontaktům na vládní úředníky. Tyto kontakty jsou však nezbytné kvůli ochraně proti hrozbě vyvlastnění. Závěrem je úspěch podnikatelů s politickou výhodou, nikoliv ekonomickou.

Collier a Gunning (1999) poukazují také na to, že vlády nezajišťující svobodu soukromému sektoru mají sklon k přebírání výrobní faktorů do sektoru státního. Tím vzniká nedostatek výrobních faktorů na trhu a zároveň se rozšiřuje pole pro byrokracii. Snižování nezaměstnanosti rozšiřováním státní sféry znamená menší tlak na státní manažery a následně snížení kvality státních služeb i přes zvýšené státní výdaje.

1.4.3. Příčiny odlišných rozhodnutí

Easterly a Levine (1997) ve své studii popisují, co vedlo k tomu, že se Afrika stala zaostalým kontinentem. Nepopírají, že důvodem je nedostatečné institucionální zázemí, naopak nabízí důvod, který toto zázemí vytváří - etnická různorodost. Ta přispívá k polarizaci společnosti, jejímž výsledkem jsou konflikty v oblasti klíčového politického rozhodování a zvýšený sklon ke korupci a občanským válkám.

Podle dat, která Easterly a Levine analyzovali, hraje etnická různorodost velkou roli. Neovlivňuje sice úplně každý ekonomický ukazatel, ale většinu z nich ano. Má dopad na politické rozhodování, na kterém ekonomický růst závisí. Mimo jiné podporuje přebírání politik zpomalujících růst a dobývání renty a ztěžuje situaci při hledání politického konsensu. Na případových studiích i ve výpočtech autorů je ukázáno, že mezietnické konflikty narušují ekonomiku méně zřetelně, ale více, než vnitroetnické konflikty. Podle Pakenhama (1991) začaly tyto konflikty v době, kdy Evropa kolonizovala Afriku a hranice stanovovala podle sfér vlivu jednotlivých evropských zemí. Přirozené a tradiční hranice domorodých kmenů šly přitom stranou a mnohdy se stávalo, že jeden kmen byl rozdělen mezi 2 státy. Podle jeho

odpůrců, např. Akea (1996) se mezietnické spory rozběhly v 60. letech, po získání nezávislosti. V tu chvíli začaly boje o moc a vše ostatní šlo stranou.

Collier a Hoefler (1999) mají trochu jiný názor. Podle nich může být nábožensky a etnicky různorodější společnost bezpečnější, vše závisí na politickém systému. Různorodost v těchto směrech je škodlivá pouze v nedemokratických státech. Problém Afriky tedy spočívá spíš v nedostatku demokracie, než v přemíře etnik.[7] Collier (1999) ještě dodává, že u demokratických vlád nemá etnická a náboženská diverzita vliv na růst ani na kvalitu veřejných projektů.

1.5. Surovinové prokletí

Zásoba přírodního bohatství[8] může mít dvojí efekt. Na jedné straně může jako bohatství přispět k upevňování politického řízení a stability a na straně druhé může zajistit prostředky a důvody k rebelii a politickému úpadku (Snyder a Bhavnani 2005).

Podle Dunninga (2005) se vládnoucí elity prakticky rozhodují mezi dvěma možnostmi. První je posílit diverzifikaci ekonomiky, omezit tím fiskální nestabilitu a podpořit ekonomický růst. Diverzifikace však může vytvořit základy síly, která se časem může stát opozicí vládnoucím politickým elitám a ohrozit je, obzvlášť při nepříznivých situacích, např. ekonomické krizi. Druhou možností vlády je neprovádět kroky k diverzifikaci ekonomiky a zůstat ekonomicky závislá na přírodním bohatství na úkor hospodářského rozvoje země. Vládnoucí elity si tím však zajistí neomezenou a neohroženou moc. Závislost země na nerostných surovinách je tedy výsledkem strategického rozhodnutí vládnoucích elit.

Zakaria (2003) to vidí jednodušeji: Předpokládá, že cílem vládce je zbohatnutí a udržení se u moci. Cílem ke zbohatnutí v surovinově chudých zemích je vytvoření fungující a prosperující ekonomiky, kterou pak stát může zdaňovat a tím se obohatit. V surovinově bohatých zemích je pak snadnější nechat zemi strádat a zbohatnout pouze na příjmech ze suroviny.

Podle Dunninga (2005) se vládci rozhodují mezi ekonomickým růstem nebo jistotou své moci na základě 3 předpokladů:

- nestálost výnosů z přírodního bohatství (kolísání ceny na světovém trhu)

[7] To však pro tento případ nevylučuje závěry Easterlyho a Levina.
[8] Zde je uváděno jako kořistnické ("lootable") zdroje – drahé přírodní bohatství s nízkými bariérami vstupu.

- stupeň společenské opozice vládnoucím elitám (hrozba povstání)
- předchozí rozvinutí soukromého sektoru, který se netýká přírodního bohatství

Ve svém modelu rozlišuje 3 možné typy zemí, které mají zásoby nerostného bohatství. První je typ „bez povstání“. Pokud je pravděpodobnost povstání proti vládnoucím elitám velmi nízká (úspěch je příliš nejistý nebo k němu jsou zapotřebí vysoké náklady v porovnání k výnosům), elity se pravděpodobně rozhodnou podpořit diverzifikaci ekonomiky a investovat do veřejných statků, protože kromě výnosů z nerostů mohou také těžit z výnosů prosperující ekonomiky. Ve druhém typu země jsou výnosy soukromého sektoru ve srovnání s výnosy z nerostného bohatství nízké nebo pravděpodobnost možného povstání je velmi vysoká (to je vždy, když cena nerostu klesne). V tomto případě elity nepodpoří diverzifikaci a neinvestují do veřejných statků. Příjmy z přírodního bohatství budou sice nestabilní, ale omezí se tím vznik potenciální opozice a tím je vláda elit zajištěná a stabilní. U třetího typu se elity rozhodnou podpořit diverzifikaci a investovat do veřejných statků, i když pravděpodobnost povstání při následném poklesu ceny nerostu je vysoká. Investice totiž ustalují cenu nerostu, a tedy snižují pravděpodobnost jejího poklesu, zvyšují náklady povstání a přinášejí výnosy z rozvoje soukromého sektoru. Problém u Dunninga je, že neříká, jak by státy měly diverzifikaci ekonomiky podpořit. Pokud budou země pouze dotovat ostatní průmysl, aniž by zajistily dostačující institucionální rámec, snahy budou pravděpodobně bez výsledku.

Podle Beauliera a Subricka (2007) je nutné zajistit kvalitní institucionální prostředí ve smyslu, v jakém je definováno výše. Není to podle nich ale univerzální recept, který sám o sobě zajišťuje únik před surovinovým prokletím. Nutné jsou i „politické instituce, které si vynucují reformy, stabilní právní instituce a celá hromada štěstí“ (Beaulier a Subrick, 2007, str. 4).

Collier a Hoeffler (1998) ve své studii ještě prokazují, že závislost státu na surovinových zdrojích zvyšuje riziko občanské války a prodlužuje její trvání. Rosser (2006) říká, že přírodní bohatství nevede k občanským válkám samo o sobě. Problém podle něj spočívá v tom, že suroviny tvoří renty a ty pak mohou být předmětem dobývání. Při zavedení krátkozrakých kořistnických politik je výsledkem bohatá vládnoucí a společenská elita, upadající stát a stále chudší obyvatelstvo.

1.6. Shrnutí

Z daných poznatků literatury vyplývá, že některé teorie příčin chudoby Afriky se vylučují. Faktor, který jako příčina připadá v úvahu, je institucionální prostředí. Politické rozhodování o jeho nastavení a dodržování může být pak ovlivněno různými specifiky (např. etnická různorodost) a dílčími ekonomickými rozhodnutími, (např. otevřenost ekonomiky).

2. Botswana

2.1. Základní údaje

Botswana je jihoafrický vnitrozemský stát s rozlohou 581.730 km^2, přičemž 0,61 % země je klasifikováno jako orná půda a 84 % jako neobyvatelná poušť. Sousedí s Namibií, Jihoafrickou republikou a Zimbabwe. Území je vyprahlé, jsou zde pravidelná období sucha a období větru, který přináší písek, prach a snižuje viditelnost. Žije zde přibližně 1,99 milionu obyvatel, z toho zhruba 80 % z nich je kolem úrodné východní hranice a 60 % ve městech. Pod hranicí chudoby se pohybuje 30,3 % obyvatel (údaj z roku 2003). Kolem 15 % populace trpí virem HIV/AIDS, což přispívá k relativně nízké předpokládané době dožití 61,85 let. Přibližně 79 % populace patří ke hlavnímu kmeni Tswana, druhý největší kmen má 11 % obyvatel, ke 3. kmeni patří 3 % a zbývajících 7 % jsou další kmeny a běloši. Číst a psát umí 81,2 % populace starší 15 let (zdroj: CIA).

Demokratický systém Botswany po britské kolonizaci „zdědil“ Westminsterský parlamentární systém, ovšem zachoval si své tradiční zdroje autority. Má 31členné Národní shromáždění (National Assembly) zodpovídající za legislativu. Dále je tu Sněmovna vedoucích (House of Chiefs), což je hlavní poradní orgán prezidenta i Shromáždění. I přes parlamentární systém je zanecháno více pravomocí prezidentovi. Ten vystupuje mimo jiné i jako vrchní velitel ozbrojených sil (Parson 1984).

V oblasti práva Botswana přešla na kontinentální právní systém. Přesto si zachovala zbytky anglosaského systému a respekt ke zvykovému právu, které se uplatňuje v občanskoprávních vztazích. (Beaulier, Subrick, 2005).

2.2. Předkoloniální charakteristika

Doba před získáním nezávislosti je podle Beauliera a Subricka (2005) klíčová. V domorodých řádech se vyskytovalo několik specifických znaků. Ve kmenech fungoval systém kolektivního rozhodování založeného na autokracii. „Zatímco náčelník zůstal ve společnosti rovný, byl první mezi rovnými.“ (Beaulier a Subrick 2005, str. 8). Náčelník rozhodoval o území a jeho rodina a přátelé mu pomáhali se správou a podporou. „Kgotlas“ byla shromáždění, kterých se účastnil vůdce a muži nad 30 let, kteří diskutovali s náčelníkem o veřejných problémech a měli možnost projevit respektovaný nesouhlas. Kgotlas byly hlavní prostředky pro šíření informací o rozhodnutí vůdce na spravovaném území. Podle Schapery

(1952) se tato shromáždění vyskytovala právě jen u Botswanských kmenů, prodemokratické instituce se tu tedy vyvinuly již v předkoloniálním období. Molutsi a Holm (1990) tato shromáždění nepovažují za demokratická, protože z kgotlas byli vyloučeni muži mladší 30 let, ženy a minority. Na shromážděních se také pouze sdělovalo konečné rozhodnutí, na kterém se již vůdce dohodl se svými rádci a rodinou. Ostatní účastníci rokování mohli pouze opatrně projevit nesouhlas. Každopádně to však náčelníkovi sloužilo jako upozornění, že by situace mohla vyžadovat méně násilnou alternativu, proto ji za prodemokratickou považovat můžeme.

Stejně jako Beaulier a Subrick, i Molutsi a Holm (1990) považují ekonomický růst Botswany v době nezávislosti za následek předkoloniálního uspořádání, ovšem opačným způsobem. Zdůrazňují, že z kgotlas byla vyřazena většina lidí, nemohli se tedy na veřejném rozhodování podílet. Tento zvyk podle Molutsiho a Holma přetrval a lidé na počátku nezávislosti necítili potřebu změny a individuální volby a zvolili představitele tradiční elity. Ekonomický vzestup pak byl jen důsledek toho, že vůdce se svou vládou uplatňoval politiku podle souboru profesionálních studií a jejich doporučení.

Další charakteristikou před- a koloniální Botswany byla závislost obyvatel na chovu dobytka, namísto na produktech spjatých s konkrétní půdou. Přestože kmeny měly společné vlastnictví půdy, zachovaly si soukromé vlastnictví dobytka. To nutilo náčelníky neuplatňovat predátorskou politiku. Díky hojnosti půdy kolem a snadné mobilitě dobytka by totiž nespokojení vlastníci odvedli svůj majetek jinam (Beaulier a Subrick 2005).

2.3. Historický vývoj

K problematice Botswany vycházím především ze studie Beauliera a Subricka (2006), kteří se vydali cestou faktického výzkumu přímo v Botswaně v létě 2004. Získávání informací a jednání se státními představiteli, podnikateli, a obyvateli přímo na místě jim pomohlo odhalit fakta, která pomohla k objasnění tohoto výjimečného případu.

Botswanské kmeny potřebovaly ochranu, proto se v roce 1885 dohodly s Brity a za příslib ochrany před okolními zeměmi se Botswana stala britským protektorátem. Vzhledem ke geografické charakteristice země však Británie nikdy nepronikla do kontroly a vnitřních věcí Botswany. Jak říká Samatar (1999), Britové vůči této zemi uplatňovali „příznivé

opomíjení“[9]. V průběhu 30. a 40. let minulého století se pokoušeli ovládnout Botswanu trochu více, ale vzhledem ke světovým i domácím událostem se tak nestalo. Postupně se začaly formovat protikoloniální politické strany a Botswana oficiálně získala nezávislost na Velké Británii na jaře roku 1965. Tentýž rok na podzim proběhly první volby, ve kterých na plné čáře zvítězila Botswana Democratic Party (BDP), kterou vedl Seretse Khama[10].

Původní legitimita Botswany vycházela z toho, že zde byly vyvinuty prodemokratické instituce již před britskou kolonizací. Zvolením BDP se tato legitimita posílila, protože Khama i v prvních letech po získání nezávislosti udržoval demokratickou tradici z doby před kolonizací, kdy náčelník namísto hierarchické nejvyšší pozice je „jen“ první mezi rovnými (Beaulier, Subrick 2005).

Po získání nezávislosti byla Botswana 3. nejchudší stát světa a neměla optimistické vyhlídky. Prezident Khama ale nastavil politiku, která zemi umožnila rozvoj. Zaměřil se na 3 hlavní pravidla:

- udržování malého státu (v poměru státních výdajů k HDP)
- tolerance vůči cizincům a odpůrcům
- orientace na výsledky namísto následování přežitých ideologií

Tím se Khamovi povedlo nastavit institucionální rámec, který dovedl nastartovat ekonomiku. Velmi brzy po získání nezávislosti a po objevení diamantů Khamova vláda zajistila, aby měl stát zajištěné stabilní příjmy z tohoto průmyslu. Co tedy vedlo k tomu, že se v zemi zavedlo institucionální prostředí umožňující rozvoj ekonomiky? Dunning (2005) v návaznosti na své předpoklady uvádí, že to bylo velmi nízkou společenskou opozicí hned po získání nezávislosti, která snižovala politické riziko diverzifikace ekonomiky. Podle vědců byla způsobena jak britským přístupem „příznivého opomíjení“, tak ustanovením vůdcem Khamu, jako představitele tradiční kmenové elity.

Dobývání renty zájmovými skupinami, neshodám kmenů a vládním excesům pomáhaly zabraňovat i Národní plány rozvoje, které se sepisují každých 5 let a které v zemi podporují „dobrou“ vládu. Musí být schváleny a popř. měněny vždy pouze jednomyslně.

[9] Jak ale uvádí Beaulier (2006), zmiňované „příznivé opomíjení“ nebylo příliš významné. Usuzuje tak z toho, že růst v období kolonizace se nelišil od okolních kolonizovaných zemí, a na příkladech dokazuje tíživý dopad na obyvatele (hut-tax apod.). Britský vliv byl pouze menší ve srovnání s jinými zeměmi.

[10] K jeho zvolení mohla přispět i obrovská popularita, kterou získal, což může oslabovat argument Molutsiho a Holma.

Plány nastavují pravidla hry pro legislativu a omezují její strategické chování, zákonodárci při možnosti rozhodovat jednou za 5 let postaví nejdůležitější věci na první místa. V plánech jsou vždy pouze ty projekty, které prošly ekonomickými a sociálními testy a mají ze všech návrhů největší návratnost. Při nedostatku efektivních projektů se příjmy státu odkládaly na horší časy a vždy se udržoval vyrovnaný rozpočet.

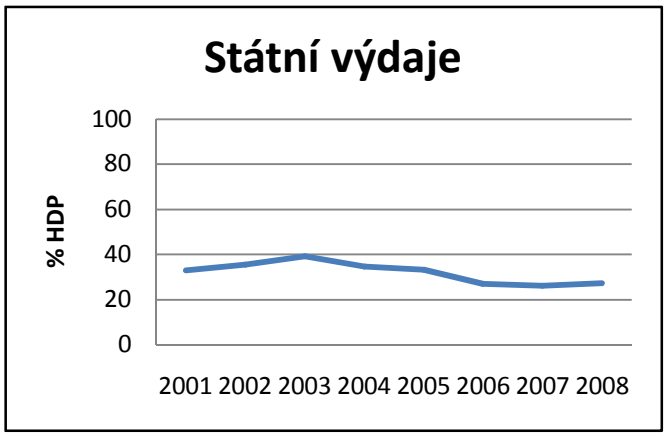
Beaulier a Subrick (2006) také upozorňují na to, že na rozdíl od jiných afrických zemí se lidé a hlavně představitelé Botswany dokázali přenést přes rasovou nesnášenlivost, což pravděpodobně pramenilo z kmenových institucí. Khama studoval v Británii a do roku 1956, kdy se zřekl svého práva na náčelníka kmene, musel zůstat v zahraničí. Doma se pak obklopoval vzdělanými lidmi z Botswany i mimo ni a vrcholem ukázky tolerance byl jeho sňatek s bílou ženou. Jeho další dva nástupci ho plně následovali v toleranci i jeho politikách. Všichni 3 bývalí botswanští prezidenti (Khama, Masire a Mojae) se zdáli být velmi prozíraví a vzdělaní a prosazováním opatrných ekonomických opatření a koordinováním zájmů mezi kmeny pomáhali rozvoji země.

Botswana po získání nezávislosti neměla armádu. Vzhledem k tomu, že jsou zde diamantová naleziště, dalo se očekávat, že stát bude napaden skupinami dychtícími po tomto bohatství. Podle jednoho bývalého vojenského archiváře byla filosofie Botswany v tom, že v nedostatku vojenských sil leží síla státu, protože je nepravděpodobné, že nějaká země napadne stát neschopný se bránit. Beaulier a kol. (2005) dodává, že v Botswaně spoléhali na to, že pokud budou mít silné mezinárodní vazby a žádnou ochranu, na pomoc proti případnému útoku by jim přišly západní mocnosti; navíc se báli, aby vznik armády nepodráždil diktátorské vůdce režimů v sousedních zemích. Botswanští lídři se dlouho bránili vytvoření svých ozbrojených sil, protože by mohli ztratit svou výhodu nechráněné země. Také zkušenosti ostatních států v africkém regionu ukazovaly na to, že nespolehlivá armáda může způsobit obrovské škody a násilí. Po ozbrojených konfliktech na území kolem hranic a v rámci zvýšení ochrany svých diamantových nalezišť však neměla vláda jinou možnost a v roce 1977 zformovala Botswana Defence Force (BDF). Podřízením armády prezidentovi a vládě a uplatňováním nastavených právních norem i na armádu a její jednotlivé příslušníky se v Botswaně zabránilo tomu, aby BDF zneužila své pravomoci (Lekoko, 2002).

Podle Beauliera a kol. (2005) se ale s armádou rozjel také enormní růst státních výdajů a vláda začala expandovat a přebírat zdroje ze soukromé sféry do státní. S expandující vládou se začal objevovat populismus a vládní sliby vyústily ve zvýšení daňové zátěže, pomalou

degradaci občanských svobod a jistou ztrátu „rozumných“ politik, které vláda po získání nezávislosti nastavila.

I Good (1994) ukazuje, že v Botswaně byly a jsou vážné případy korupce ve veřejné sféře. Velkým problémem jsou i následná soudní řízení, která se proti zkorumpovaným politikům vedou. Ti jsou totiž většinou propuštěni s tím, že jejich jednání bylo v souladu s právem. Good zdůrazňuje i neefektivní volební systém, kdy je pro malé strany těžké dostat se do parlamentu a zároveň pro voliče obtížné klást požadavky na své zastupitele. Proto se vládnoucí elita BDP postupně odděluje od masy ostatních lidí a opozice není schopná dostat se k moci. Ale špatná státní správa a korupce nezmizí, dokud provinění nebudou exemplárně potrestáni a nebude posílena morální a fiskální disciplína vládnoucí elity (Good, 1994). Beaulier a kol. (2005) tyto zvraty vysvětluje tím, že zároveň se svým růstem se BDP snažila uspokojovat spíše jednotlivé zájmové skupiny než voliče. To vedlo k rozpadu původního „dobrého“ nastavení a k nastolení byrokracie. S rostoucím počtem projektů roste spletitost celého systému a nyní je podle autorů již těžké rozeznat, co je skutečně „dobrý“ projekt a co je výsledek strategického rozhodování na základě tlaku zájmových skupin. Na grafu státních výdajů je vidět, na jaké hranici se Botswana pohybovala v poslední dekádě.

Graf č. 1[11]

Botswanské Ministerstvo nerostů, energie a vody (Ministry of Minerals, Energy and Water) nepředpokládá, že diamantové doly budou v blízké době vytěženy. Budoucí rozvoj záleží na kvalitě projektů, které připraví Národní rozvojové plány. Budou se zaměřovat na zajištění veřejných služeb i v odlehlých oblastech. To je však stále dražší a s menší mírou návratnosti (Beaulier, Subrick, 2006).

[11] Vlastní výpočty a graf na základě údajů Bank of Botswana: Botswana Financial Statistics: November 2009

2.4. Botswana a surovinové prokletí

Podle Beauliera a Subricka (2007) spočívá hlavní rozdíl mezi Botswanou a zeměmi, kde se projevilo surovinové prokletí, v tom, že v Botswaně dokázali vyvinout instituce chránící vlastnická práva a uplatňovali rozumné ekonomické politiky. Již úvodní vyjednávání botswanské vlády vedené prvním prezidentem Khamou se společností De Beers nastavilo původní precedens. Po Khamově smrti pokračovaly vlády v „osvíceném vedení" a vždy si uvědomovaly fakt, že diamanty nejsou nekonečné ani obnovitelné bohatství. Co vedlo prezidenta Khamu k tomu, aby vyjednávání řídil tímto směrem?

Na začátku měl Khama dvě možnosti. Mohl si vybrat, zda výnosy z diamantů budou patřit kmenům, které danou půdu vlastní, nebo jestli budou náležet státu. Kdyby V prvním případě by na diamantech nejvíce zbohatl kmen Bamangwato, ke kterému Khama náležel. Tím by se jeho kmen stal nejbohatším a nejvlivnějším v Botswaně a krátkodobě by z toho těžil. Vznikl by však velký národní konflikt mezi kmeny a vláda by byla vnímána jako pod velením Bamangwato kmene, což by mohlo vést k občanské válce se všemi svými obvyklými negativy. Z volebního manifestu BDP z roku 1965 vyplývá, že Khama pochopil tento kompromis a slíbil, že práva k diamantům převede na stát a výnosy zajistí prospěch všem. Tento manifest mu pomohl stát se legitimním vůdcem státu. Podle všeho měl tušení, proč ostatní africké země bohaté na minerály upadají, a chtěl se tomu vyhnout. Nechtěl připustit konflikt mezi hlavními 8 kmeny Botswany a i přes původní odpor svého kmene prosadil rozhodnutí, že výnosy nebudou patřit jednotlivým územím. (Beaulier a Subrick, 2007).

Výhodné postavení umožňuje Botswaně získávat relativně velký podíl z příjmu plynoucího z těžby nerostu. Podle Dunninga (2005) Khama věděl o výskytu diamantů[12] a vlastnická práva nerostu na stát převedl skrz zákon Mineral Rights in Tribal Territories Act z roku 1967. „Na rozdíl od mnoha tehdejších rozvojových zemí Botswana diamantový průmysl neznárodnila, ale radši využila svoji rostoucí důležitost producenta k vyjednání ústupků od firmy De Beers, která dychtila po převzetí kontroly nad produkcí na světovém trhu" (Dunning, 2005, str. 461). Botswanská vláda a De Beers zastřešily těžbu diamantů založením společnosti Debswana, což Botswaně zajistilo stabilní příjem i do budoucnosti. V počátečních vyjednáváních se podíl Debswany rozdělil v poměru 15/85, přičemž větší podíl

[12] Diamanty byly v Botswaně objeveny v roce 1967, ale významným nalezištěm ohledně množství se stala až na začátku 70. let minulého století.

náležel De Beers. Tato společnost navíc získala práva na průzkum a půdu a botswanská vláda měla slovo při rozhodování o projektech.

Beaulier a Subrick zjistili, že po objevení diamantů a po spojení se společností De Beers se tehdejší chudá botswanská vláda „bála“ nadměrných příjmů do rozpočtů, resp. toho, že v krátkém čase nebude dostatek dobrých projektů, které by využily takové množství neočekávaných příjmů efektivně. Na rozdíl od jiných zemí se nepustili do predátorských politik, které by přinesly sice enormní, ale velmi krátkodobý zisk. Jak citují Donalda Stephensona z Bank of Botswana (2007, str. 10): „Jednou ráno jsme se probudili a bylo nám řečeno, že jsme bohatí (v jistém slova smyslu)… Vedení už od začátku řeklo: ‚Tyto peníze využijeme, dáme je do fondu a ten bude řízen jen pro rozvojové účely. A potom další opakující se výdaje z rozpočtů se budou muset financovat samy.’ Tím, že přijímali příjmy postupně a tím, že nedělali nic, dokud neměli nejdříve příjem, se dokázali vyhnout těm velkým bílým slonům… velkým státním letištím, monumentům a letadlům…“. Při rozhodování budoucích projektů botswanská vláda „prokázala velké množství schopnosti a předvídavosti“ (Beaulier a Subrick, 2007, str. 12). Štěstím pro Botswanu bylo, že se zde naleziště diamantů objevila až po získání nezávislosti na Británii a zároveň také až po tom, co proběhly první Národní rozvojové plány, které již předem nastavily pravidla hry zabraňující následnému dobývání renty a korupci.

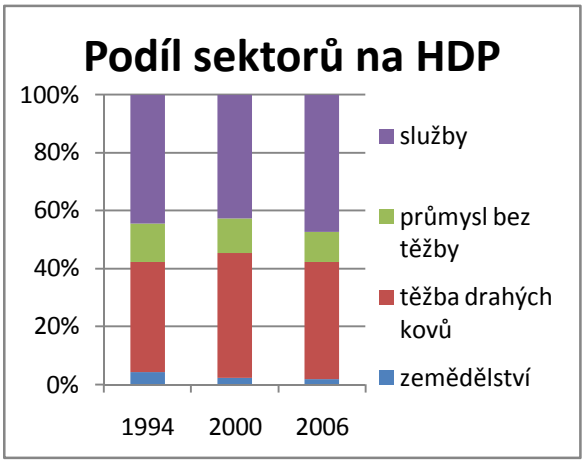
Další otázkou, která vyvstává, tedy je, proč se tato vláda zachovala jinak než ostatní a pomohla tak zemi dostat se z pozice nízkopříjmové rozvojové země na úroveň středněpříjmového prosperujícího státu. Existují 3 hlavní důvody, které by měly předurčovat Botswanu k pomalému nebo zápornému růstu. Prvním je zeměpisná poloha. Sub-saharské země jsou velmi zaostalé, Easterly a Levine (1997) pojmenovali vývoj v těchto zemích „African growth tragedy“. Druhým důvodem je, že Botswana je významným nalezištěm nerostných surovin a má předpoklady k projevu surovinového prokletí. Konečně třetím důvodem je, že zde neexistovaly instituce, které by zamezily predátorským politikám státu. Přesto se tato země stala nejrychleji rostoucí na světě a překonala chudobu.

Podle Beauliera a Subricka (2007) se úvodní vyjednávání mezi vládou a De Beers stalo klíčovým pro další vývoj. Za prvé to ukázalo dobrý příklad uplatňované politiky pro pozdější vlády a za druhé to představovalo legitimní precedens, který musel být v budoucnu dodržován. Následné vyjednávání se pak stalo ještě více přínosné pro obě strany. Rozhodovací práva v Debswaně byla rozdělena mezi botswanskou vládu a De Beers

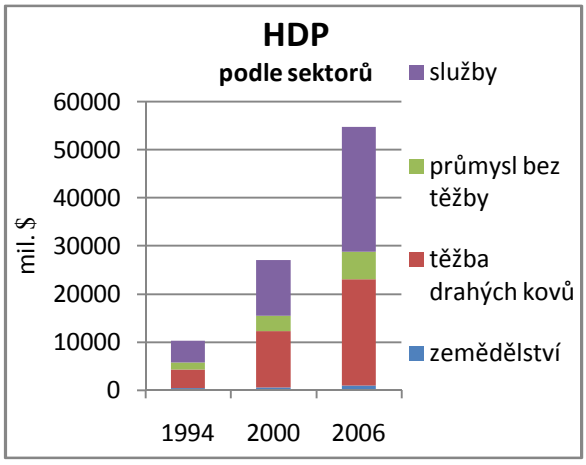
rovnoměrně a podle stanov společnosti bylo nutno při jakémkoli dalším rozhodování o projektech dosáhnout konsensu. Pokud se tak nestalo, projekt byl odložen. I celkový podíl výnosů z diamantového průmyslu pro Botswanu stoupal. Z původních 15 % má nyní Botswana nadpoloviční většinu. De Beers na oplátku získala jiné výhody. Tohle nakonec vedlo k pareto-efektivnímu zlepšení v diamantovém průmyslu.

Dunning (2005) říká, že v Botswaně jsou 2 rozhodující faktory, které umožňují, aby závislost na surovinách nezabránila ekonomickému růstu. Těmito faktory jsou struktura světového trhu s diamanty a neobvyklý vztah státu se svým hlavním mezinárodním investorem – holandskou firmou De Beers. Jak Dunning zdůrazňuje, De Beers prostřednictvím svého marketingového kartelu Central Selling Office (CSO) ovládá kolem 80 % světové produkce diamantů (ať už ve svých vlastních dolech nebo přes smlouvy s ostatními producenty). CSO ovládáním majoritní části tohoto trhu udržuje cenu surových diamantů vysokou. Svou politikou, kdy při vysoké světové poptávce diamanty prodává a při vysoké světové nabídce je vykupuje, ji udržuje také velmi stabilní ve srovnání s jinými surovinami. Dunningův předpoklad, že stabilní cena diamantů nezabrání růstu, však neznamená, že ho podpoří, což dokazuje případ Sierry Leone.

Dunning na druhé straně upozorňuje i na to, že Botswana nesplňuje předpoklad vyvinutého soukromého sektoru před získáním nezávislosti. Na základě výzkumu Gooda z roku 1994 poukazuje na neschopnost země rozvinout i jinou oblast průmyslu nebo využít svou výhodu nízkých výrobních nákladů přilákáním zahraničních investorů a zdůrazňuje, že Botswana zůstala závislá na těžbě diamantů a na chovu dobytka, stejně jako v koloniální době.

Graf č. 2

Graf č. 3

Na základě grafů č. 2 a 3[13] však vidíme, že tento problém z roku 1994 Botswana dokázala překonat. Podíl těžby drahých kovů na HDP sice zůstává poměrně konstantní, ale v absolutních číslech rostou všechny sektory a ostatní udržují tempo s rozšiřujícím se těžebním průmyslem. Navíc zemědělství v absolutních číslech také roste, ovšem je to minimální součást HDP a jeho poměr vůči ostatním sektorům pomalu klesá.

3. Sierra Leone

3.1. Základní údaje

Sierra Leone je západoafrický stát s rozlohou 71.740 km^2. Sousedí s Guineou a Libérií, jihozápadní část je pobřeží Atlantského oceánu. Podnebí je tropické, střídá se letní období záplav a zimní období sucha. Jako orná půda je kvalifikováno 7,95 % území, pobřežní pás jsou mangrovníkové bažiny, směrem na východ se terén zvyšuje a na východní hranici země jsou hory. Na území zasahují písečné pasáty a bouře ze Sahary. Žije zde přibližně 6,44 milionu obyvatel, z toho zhruba 38 % z nich ve městech. Pod úrovní chudoby žije 70,2 % obyvatel (údaj z roku 2004). Virem HIV nebo AIDS je nakaženo 0,85 % populace. Předpokládaná doba dožití je 41,24 let. K tomuto jevu výrazně přispívá tropické prostředí s výskytem velkého počtu nemocí, které jsou při nedostatečné léčbě smrtelné, a s tím spojená vysoká kojenecká úmrtnost. Ke 20 africkým etnickým skupinám patří 90 % populace, zbylých 10 % tvoří kreolské obyvatelstvo, uprchlíci a přistěhovalci. Číst a psát je schopno 35,1 % populace starší 15 let.

Právní systém je založen na anglickém systému se zachováním zvykového práva domorodých kmenů. Výkonná moc je v rukou vlády, která je podřízena prezidentovi. Legislativní moc je představována jednokomorovým parlamentem (zdroj: CIA).

Specifickým znakem pro diamantová naleziště v Sierra Leone je snadnost těžby. Diamanty jsou naplavené ve vyschlých řečištích a jsou blízko povrchu země. K těžbě tedy není potřeba žádné těžké techniky nebo kapitálově náročných strojů (Bellows, Miguel, 2009).

3.2. Historický vývoj

První diamanty se v Sierra Leone našly v roce 1930, do 5 let se pak stala významným producentem. Po získání nezávislosti na Británii v roce 1961 ovládali Sierru Leone diktátoři,

[13] Vlastní výpočty a grafy na základě údajů Bank of Botswana: Botswana Financial Statistics: November 2009

kteří využívali toho, že zde byla naleziště diamantů. V letech 1968 – 1985 vládl zemi prezident Siaka Stevens. Uplatňoval predátorskou politiku a snažil se vytvořit vládu jedné strany pod svou kontrolou. Jeho nástupce Momoh, bývalý armádní důstojník bez zkušeností, tento postup nezměnil. Díky příjmům z diamantů neměli vůdci žádný motiv k tomu, aby se starali o záležitosti státu, aby zajišťovali základní veřejné statky a služby, jako jsou např. soudnictví a infrastruktura, aby prováděli reformy atd. V konečném důsledku stát neposkytoval žádné veřejné statky (Chege, 2002). Vůdci se chovali klasicky podle závěrů Dunninga, Zakariy a řady dalších autorů zabývajících se surovinovým prokletím.

S ropnou krizí v roce 1973 a špatnou následnou politikou se v 80. letech vystupňovala ekonomická krize. Kvůli neschopnosti státu zajistit také sektor školství a dát prostor k rozvoji pracovních příležitostí se vytvořila početná skupina mladých lidí, kteří se rádi vzbouří proti systému. Malému počtu povstalců, kteří se do země dostali z Libérie v roce 1991, se díky celkové nespokojenosti obyvatel podařilo zmíněnou skupinu mladých naverbovat. Nově vytvořené seskupení, známé jako Revolutionary United Front (RUF), vyvolalo konflikt, který se rozšířil do celé země. Existují dohady, že původní motivy povstalců byly idealistické a plynuly z nespokojenosti s režimem. Jiné zdroje však naznačují, že motivem RUF bylo dostat se k diamantovému bohatství, které je díky svému charakteru těžby snadno dostupné (Bellows, Miguel, 2009).

Hirsch (2006) na základě poznatků Keena dodává, že běžní členové RUF nebyli bohatí a nešlo jim o ovládnutí diamantových nalezišť. Byli to lidé, kteří byli nespokojení s vládou. Nedostali vzdělání a neměli příležitost k uplatnění na klasickém trhu práce. Jejich náklady příležitosti byly nízké a bylo snadné je najmout. Často pod vlivem drog a alkoholu pracovali pro vůdce organizace, kteří teprve na konfliktu bohatli. Hlavní osobou, která stála za řízením RUF, byl bývalý liberijský prezident Charles Taylor.

Vznikem konfliktu se potvrzují závěry Colliera a Hoeffler, podle kterých suroviny zvyšují riziko občanské války. Ozbrojené skupiny se také podílely na pašování diamantů ze země a jejich prodeji bez zdanění. Dokud v zemi vládl chaos, bylo pašování relativně jednoduché. To motivovalo pašeráky k prodlužování konfliktu a není také divu, že se všechny boje, které v Sierra Leone probíhaly, vázaly striktně k území v blízkosti hlavních nalezišť. K této teorii přispívá i fakt, že k obětem RUF patřily všechny skupiny obyvatelstva, bez rozdílu víry nebo etnické příslušnosti (Bellows, Miguel, 2009).

Bellows a Miguel (2009) také kladou důraz na to, jak si RUF vybírala své cíle teroru. Tento postup vysvětluje to, že RUF mohla tak dlouho okupovat zemi. Podle jejich testů RUF útočila na lidi bez vybírání, ale speciální pozornost věnovala terorizování místních náčelníků a jejich příbuzných, kteří byli dobře známí a viditelní a kteří představovali místní elitu. Na některých územích byly permanentní základny RUF a jinde probíhaly jednotlivé ničivé nájezdy. Z pozorování mezinárodních subjektů také vyplývá spolupráce mezi RUF a armádou Sierry Leone. Nejen že se ze začátku vyhýbali přímým vzájemným střetům, ale později se doplňovali, domlouvali se na rozdělení výnosů z diamantového průmyslu a spolupracovali. V roce 1997 dokonce jedna frakce armády oficiálně vstoupila s RUF do aliance. V konečném důsledku byli oběťmi obou skupin civilisté, kteří paradoxně měli být chráněni.

Ekonomicky zajímavé je i chování firmy De Beers. Stejně jako v Botswaně, i zde figurovala jako hlavní poptávající diamantů. Do roku 1980 zde měla sídlo a podílela se na výkupu. V té době se však přestěhovala do Libérie a Guiney. Obě tyto země jsou na diamanty chudé a Libérie je vnímána jako překupní místo pašovaných diamantů. Nabízí se vysvětlení, že De Beers formálně odešla z trhu v Sierra Leone a vykupovala v sousedních zemích diamanty pašované, aby se tak vyhnula placení podílu vládě (zdroj: Africa Action).

Jako odpověď na teror začaly vznikat občanské obranné síly (Civil Defense Forces, CDF). Byly složené především z civilistů, jejich základ často tvořily autority kmenů, a spoléhaly se na podporu zásobami od ostatních obyvatel. Postupem času začaly být CDF velmi oblíbené a jejich řady začaly prudce růst. Některé jednotky zlákala vidina bohatství a také začaly nezákonně obchodovat s diamanty, ne však v tak velkém množství jako armáda a RUF.

Konec války přinesl až zásah Velké Británie a OSN v roce 1999, který provázelo odzbrojení a mírová dohoda v roce 2002. Hlavní roli při obnově zničené země a financování státního rozpočtu hrály dárcovské a nevládní organizace. Pomáhaly také zajišťovat prezidentské a parlamentní volby v roce 2002, které byly proti očekávání shledány jako svobodné a regulérní. Velká Británie vycvičila novou policii a armádu (Chege, 2002). Prezident Kabbah vládl v letech 1996 – 2007. V této době sice skončila válka, ale jeho vláda selhala v maření korupce, zločinu a ve snižování nezaměstnanosti. V roce 2007 se dostal k vládě prezident Koroma. Ten se snaží zajistit bezpečnost a dobré podmínky pro rozvoj soukromého sektoru. Přestože je země stále závislá na mezinárodní pomoci, i v současné

ekonomické krizi se v zemi projevují mírná zlepšení. Síly OSN opustily zemi v roce 2006 (zdroj: Oxford Analytica Daily Brief Service).

Vláda exemplárně potrestala vůdce RUF, armády i těch složek CDF, které se podílely na konfliktu, trestem smrti. Počet členů RUF se v jejich bývalém hlavním regionu snížil z tisíců na 300 v roce 2002. Žili v naprosté chudobě. Většina bývalých členů projevovala rozčarování nad vedením RUF a ve volbách podpořila jinou stranu. Strana RUF ve volbách v roce 2002 v parlamentu nezískala jediné místo (zdroj: Sierra Leone Web).

Existují studie, které se zaměřovaly na výzkum ekonomického vývoje zemí, které byly ve válečném konfliktu. Ty ukázaly, že kromě zničení kapitálu bombardováním neměl konflikt na dlouhodobý ekonomický rozvoj významný dopad. Naopak, podle nich by se měl v zemích objevit poválečný efekt dohánění, zvýšené politické povědomí a měla by to být šance k přetvoření stávajících institucí (Bellows, Miguel, 2006). Sierra Leone měla zatím málo času, ale zdá se, že se tuto příležitost snaží využít.

4. Zimbabwe

4.1. Základní údaje

Zimbabwe je jihoafrický vnitrozemský stát s rozlohou 390.757 km^2. Kromě Botswany sousedí s Mozambikem, Jihoafrickou republikou a Zambií. Území je typicky tropické, na východě země jsou hory, zbytek je také ve větší nadmořské výšce. Jako orná půda je klasifikováno 8,24 % území, kromě pravidelného střídání období sucha a dešťů zde nejsou obvyklé vážné záplavy ani prudké nebo písečné bouře. Žije zde přibližně 11,32 milionů obyvatel, z toho 37 % ve městech. Pod hranicí chudoby žije 68 % (údaj z roku 2004). S virem HIV nebo AIDS žije přibližně 11,5 % populace, předpokládaná doba dožití je 45,77 let. Z etnického pohledu je 98 % obyvatel původních. Ke hlavnímu kmenu Shona patří 82 %, dalších 14 % představuje druhý hlavní kmen, 2 % patří k jiným původním skupinám, 1 % jsou přistěhovalci a bělochů je méně než 1 %. Číst a psát umí 90,7 % populace starší 15 let.

Právní rámec v Zimbabwe je kombinace kontinentálního a anglosaského systému. Vláda je podřízena prezidentovi, který má hlavní slovo. Legislativní moc představuje dvoukomorový parlament. V senátu jsou zástupci různých skupin, většina je volena přímo, část je dosazena pouze prezidentem, část prezidentem a předsedou vlády a také jsou tu

zástupci tradičních kmenů. Nižší komora parlamentu (House of Assembly) je volena přímo (zdroj: CIA).

4.2. Historický vývoj

Na začátku koloniální éry kolem roku 1890 byla půda vyvlastněna od domorodých obyvatel. Zimbabwe získalo nezávislost v roce 1980, po zdlouhavé válce. V této době bylo Zimbabwe jednou z nejvíce průmyslových zemí v regionu. Průmysl a těžba zůstaly plně ve vlastnictví bělochů. Bělošská buržoazie také vlastnila 39 % půdy (Moyo, 2004, str. 5), která navíc patřila k nejkvalitnější půdě v Zimbabwe. V 80. letech bylo Zimbabwe chápáno jako perspektivní země s dobrou vládou, svobodnými volbami a oceňováno bylo i to, že se po válce za nezávislost usmířily rasové skupiny (Moyo, 2004).

Formální moc byla předána do rukou černé buržoazie, ke které se přidávali ctižádostiví jedinci. Moc byla v rámci „usmiřování" sdílena s usazenými bílými kolonisty nebo jejich potomky, kteří tu zůstali na svých farmách (Sachikonye, 2003). Vyjednávání v Lancaster House, které bylo součástí uznání nezávislosti, zaručovala bělochům 20 % křesel v parlamentu do roku 1987. Smlouva z Lancaster House dále ustanovila pravidlo „willing-buyer, willing-seller", které zaručovalo, že transfery půdy mohou být vykonávány pouze na svobodné vůli účastníků. Toto pravidlo bylo platné do roku 1990 (Moyo, 2004).

4.2.1. Otázka půdy

Historicky stál celý zemědělský sektor na nejistých základech. Při rozdělování půdy v době kolonizace dostali původní obyvatelé Zimbabwe druhořadou přelidněnou půdu a bělošské menšině byla přidělena půda relativně kvalitní. Po získání nezávislosti byla snaha o zevrubnou reformu a přerozdělení. Nelegitimní zabrání bylo vyloučeno ve smlouvě z Lancaster House a pozemková reforma tedy nejdříve probíhala na základě svobodného trhu. Vláda kupovala pozemky od bělošských farmářů za tržní cenu a dosazovala tam původní černošské obyvatele (Sachikonye, 2003).

Mugabe po získání nezávislosti slíbil, že půda bude přerozdělena během několika málo let, ale v roce 1985 redistribuce prakticky utichla a počátkem 90. let se vláda ve svém oficiálním programu zaměřila na zvyšování produktivity a došlo k výraznému zpomalení průběhu reformy. Plán se nepodařilo splnit vzhledem k omezenému množství prostředků státu způsobenému především predátorským chováním vlády. Velká Británie sice jako bývalé

kolonii poskytla grant 44 mil. liber, ale tyto peníze podle předpokladů Mugabe utratil za své vlastní potřeby již koncem 80. let (Berry, 2002).

Když vypršelo pravidlo „willing-buyer, willing-seller“ ze Smlouvy z Lancaster House, Mugabeho strana ZANU-PF změnila ústavní sekce týkající se vlastnických práv a v roce 1992 schválila zákon Land Acquisition Act. Ten sice stále zaručoval „fair“ kompenzaci, ale dával státu mnohem větší práva na přebírání půdy (Sachikonye, 2003). V roce 1997 vyhlásil Mugabe další část reformy, ale ta brzy ztroskotala a koncem 20. století vlastnili téměř třetinu půdy stále původní vlastníci (Berry, 2002).

Před tím, než Mugabe začal se svou pozemkovou reformou, bylo v Zimbabwe komerční farmaření největším zdrojem zaměstnanosti. Mělo největší podíl na HDP a také zajišťovalo největší výnosy zahraničního obchodu. V 80. a 90. letech 20. století tento sektor zaměstnával mezi 20 a 25 % populace, kteří dále podporovali další zhruba 2 mil. obyvatel (Sachikonye, 2003, str. 17). Zemědělství také podporovalo výrobní průmysl, poskytovalo mu značnou část jeho vstupů.

4.2.2. Politická situace

V roce 1963 se zformovala nová národní strana Zimbabwe African National Union – Patriotic Front (ZANU-PF), která usilovala o přerozdělení půdy zabrané při kolonizaci. Dále prohlašovala, že nepřítomné vlastnictví by mělo být zakázáno a neužívaná půda by měla být prohlášena za společnou. ZANU-PF nakonec vytvořila National Land Board (NLB), který měl zajišťovat spravedlivé rozdělení půdy (Laakso, 2002).

Po získání nezávislosti nacionální politici stále připomínali, že účelem znovunabytí suverenity bylo nové přerozdělení půdy původním obyvatelům. V následujících volbách, které se konaly v roce 1985, byla téměř vytlačena opoziční strana ZAPU. Rok předtím totiž Mugabe poslal armádu bojovat proti tzv. disidentům v oblastech, které byly tradičně opoziční. ZAPU se poté snažila spíše nezaniknout, než vyhrát volby. V roce 1987 byla ZAPU sloučena se ZANU-PF a tím opozice prakticky zanikla. Ta pozdější, která zároveň měla šanci na úspěch (např. Zimbabwe Unity Movement), byla vždy terorizována k zániku. Laakso spekuluje, že vzhledem k průběhu voleb relativně bez větších obtíží je mezinárodní organizace nezpochybňovaly. Je možné, že absence mezinárodního tlaku byla způsobena taky příznivým ekonomickým vývojem.

V 90. letech se začala prosazovat Asociace veteránů (Veterans Association). Hunzvi, lékař stojící v jejím čele, požadoval pro veterány stále větší kompenzace, které vláda musela hradit. Pořádali demonstrace a získávali stále větší vliv. Mugabe, jehož politický režim a legitimita stála na válce za nezávislost, kterou veteráni vybojovali, je z politických důvodů nemohl odmítnout. Bez konzultací s kabinetem jim slíbil jednorázovou platbu a dále 60 tisícům bývalých vojáků měsíční rentu. Tsvangirai, zastupující odbory, se však nedohodl s Hunzvim a odmítl platit vojákům z daní pracujících lidí. Tím vzniklo nepřátelství mezi dvěma velkými skupinami obyvatel – pracujícími a válečnými veterány. Mugabe se v tomto okamžiku nemohl ani k jedné skupině obrátit zády a vyhlásil populistický krok – získání dalších 1500 komerčních farem. Vláda však nemohla efektivně přerozdělit půdu tak, aby snížila nerovné rozdělení mezi černými a bílými obyvateli. Jedním z důvodů byla ekonomická závislost na velkých farmách, které vlastnili a provozovali hlavně bělošští farmáři, a formálně taky ústavní omezení z roku 1979 (Laakso, 2002).

V roce 1998 se Mugabe, opět bez konzultace s kabinetem, rozhodl, že zapojí armádu Zimbabwe do války v Kongu. Podle Laakso měli Mugabe a vysocí političtí vůdci osobní prospěch z nerostů a obchodních možností plynoucích z války, ale financování této války vyčerpalo rozpočet ještě více a kritika obyvatel a dokonce i vojáků se stupňovala. Zesilující ekonomická krize vyvolávala tlak na revizi prezidentových pravomocí.

V roce 1997 vznikla silná organizace National Constitutional Assembly (NCA), která zastřešovala menší organizace pro lidská práva, náboženské skupiny a menší opoziční strany a konečně v roce 1999 vznikla velmi silná opoziční strana Movement for Democratic Change (MDC), založená na pracovní síle, která se stejně jako NCA zformovala pod vedením Tsvangiraie.

Krize 90. let a vystupňovaná nespokojenost obyvatel se projevily v tom, že Mugabe ztrácel svou podporu i v řadách zájmových skupin, které protěžoval a které pro něj byly politicky důležité. Voliči, nespokojení s ekonomikou, korupcí a účastí ve válce v Kongu, zamítli návrh nové ústavy, která prezidentovi udělovala větší moc a zahrnovala klauzuli o vyvlastnění půdy bez náhrady. Toto referendum se konalo v roce 1999. Překvapením bylo, že poprvé od získání nezávislosti opoziční strana snižovala Mugabeho náskok a někteří zahraniční pozorovatelé dokonce předpokládali konec jeho vlády. MDC byla najednou podporována i bělošskými farmáři, kteří až dosud byli vládou ekonomicky zvýhodňováni, i domorodým venkovským obyvatelstvem (Laakso, 2002).

4.2.3. Vyústění krize

Ihned po referendu poskytla Mugabeho vláda Asociaci veteránů 20 milionů dolarů „na kampaň“ a ta potom mohla najmout mladé lidi a zformovat skupiny (Laakso, 2002). Krátce na to, v květnu 2000, tzv. „váleční veteráni“ napadali farmy vlastněné bělochy. Vlastníci na základě soudního příkazu požadovali, aby byli „squateři“ vyhnáni. To Mugabe odmítl nařídit a armáda ani policie nereagovaly na zabrání farem ani na ohrožování životů a terorizování jejich majitelů a pracovníků. Vláda odmítla jakoukoli spoluúčast na obsazení farem, ale veteráni používali k okupaci armádní vozy a těžkou techniku (Laakso, 2002). Následně Mugabe zmocnil svou vládu získávat farmy podle potřeby a přišel reformní krok „fast-track“. Kritika tento postup komentovala jako „politicky motivované zabrání půdy řízené Mugabem“ (Taylor, Williams, 2002, str. 550).

Mugabe a jeho vláda jako oficiální důvod k reformě uvedli získání 90 % komerčních farem vedených bílými farmáři za účelem jejich přerozdělení černošským obyvatelům. Spojovali toto vyvlastnění s válkou o nezávislost, čímž se pokoušeli dodat tomuto činu legitimitu. Během tohoto procesu, který provázelo donucování, násilí a nepořádek, získala vláda Zimbabwe od bělošských farmářů 11 milionů hektarů půdy. Po vyvlastnění následoval odchod farmářů a tím pádem jejich zaměstnanci přišli o práci a ztratili svůj příjem, často také ubytování na farmách a další služby. Mezi 6 a 7 miliony obyvatel potom zasáhl nedostatek jídla (Sachikonye, 2003, str. 18). Berry (2002) ještě upozorňuje na to, že půda byla zabírána nejen bílým farmářům, ale i černochům. To protiřečí oficiálnímu záměru celé reformy.

Následkem tohoto vývoje byly přerušeny veškeré projekty, které v Zimbabwe prováděly Mezinárodní měnový fond i Světová banka. Dokonce i nejshovívavější dárcovská země, Švédsko, zastavila svou podporu a Mugabe byl veřejně tvrdě kritizován za zneužívání moci. Nehodlal rezignovat, proto západ začal podporovat opozici, která by mohla vládu svrhnout oficiálně a v mírovém procesu. Volby v polovině roku 2000 byly ostře sledované. Evropská unie, jako největší rozvojový partner, Zimbabwe napomínala a požadovala záruky svobodných a regulérních voleb. Jak ale Laakso uvádí, Roger Moore, vedoucí Rozvojového útvaru Evropské komise, to po návštěvě Zimbabwe považoval za nemožné. Představitelé zimbabwské vlády také dávali najevo, že parlamentární volby nic nezmění. Vzhledem k tomu, že moc je převážně koncentrovaná v rukou prezidenta, důležité jsou až volby v roce 2002. Parlamentární volby nakonec těsně vyhrála ZANU-PF, ale Mugabe si následnou změnou ústavy dosadil do parlamentu ještě dalších 30 členů, čímž získal jeho 2 třetiny.

Jak píše Ranger (2004), Mugabe a jeho ZANU-PF si i v prezidentských volbách, které probíhaly v roce 2002, pojistili vítězství. Mugabe chtěl opět vyhrát, ale ekonomická situace ho nepodporovala. Vymyslel si tedy novou historii a velmi silně apeloval na národní patriotismus. Před volbami se v médiích stále dokola objevovaly pořady o válce za nezávislost, Britové byli ukazováni jako bývalí trýznitelé, kteří kolonizovanou zemi vykořisťovali ve všech směrech a navíc se i nyní stále snažili vměšovat do státních záležitostí a kontrolovat zemi. Sloganem voleb bylo: „Zimbabwe ZNOVU kolonií nikdy nebude“ (Ranger, 2004, str. 221). Mugabe se tak snažil vštípit mladým lidem novou vymyšlenou historii a dostat se přes ně i k jejich rodičům. V roce 2001 založil tábory, kde se mládež „vzdělávala“ v nově přizpůsobené a silně vlastenecké historii, kterou jim přednášeli váleční veteráni.

Soudnictví bylo soustavně kontrolováno vládou a namísto nezávislých soudců byli dosazováni přisluhovači ZANU-PF. Mugabe také ovládal média, přes Broadcasting Services Bill kontroloval veškeré televizní a rozhlasové vysílání. Opoziční aktivisty, bělošské obyvatele a další subjekty, které projevovaly nesouhlas s jeho vládnutím, udržoval ve strachu. Pod stálým obviňováním ze zrady a z hanění cílů války za nezávislost je vláda pronásledovala, zastrašovala a likvidovala (Taylor, Williams, 2002).

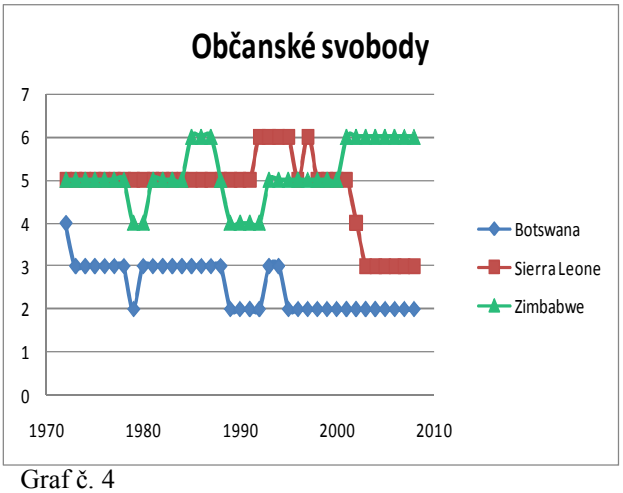
V květnu 2008 se konaly volby, ve jejichž prvním kole ZANU-PF i Mugabe prohráli. Ve druhém a rozhodujícím kole ovšem Mugabe vyhrál, potom, co se Tsvangirai stáhl kvůli masivním násilným útokům na jeho stoupence. Po povolebním mezinárodním zásahu, byla v lednu 2009 podepsána smlouva o sdílení moci. Mugabe zůstal prezidentem a v čele kabinetu a ozbrojených sil a Tsvangirai se oficiálně stal předsedou vlády. Mugabe si však ve vyjednáváních vydobyl všechna důležitá ministerstva (zdroj: BBC). Veškeré následné dohody jsou velmi zdlouhavé, protože Mugabe není ochotný udělat jakýkoliv ústupek a napadá Tsvangiraie, aby u „svých“ západních spojenců vybojoval stáhnutí sankcí vůči ZANU-PF a obnovení mezinárodní pomoci.

Někteří mezinárodní pozorovatelé naznačují, že porušování lidských práv a svobod v Zimbabwe nepřestalo. Následující volby se konají za 2 roky. Pokud budou svobodné, Mugabe má velmi malou pravděpodobnost na úspěch a může být očekáván další Mugabeho nelegitimní zásah, protože už nemá co ztratit (zdroj: Reuters).

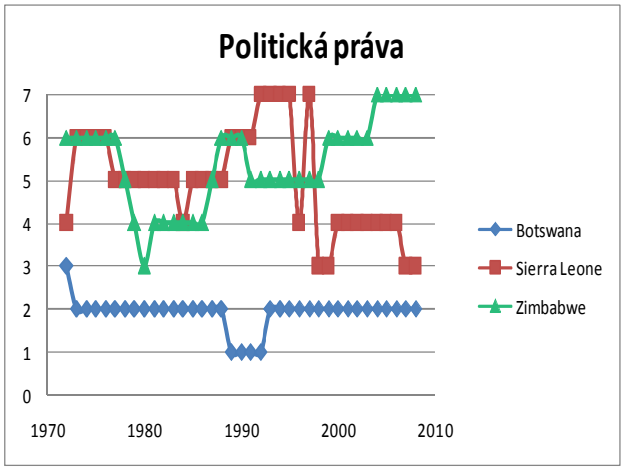
5. Srovnání

5.1. Instituce

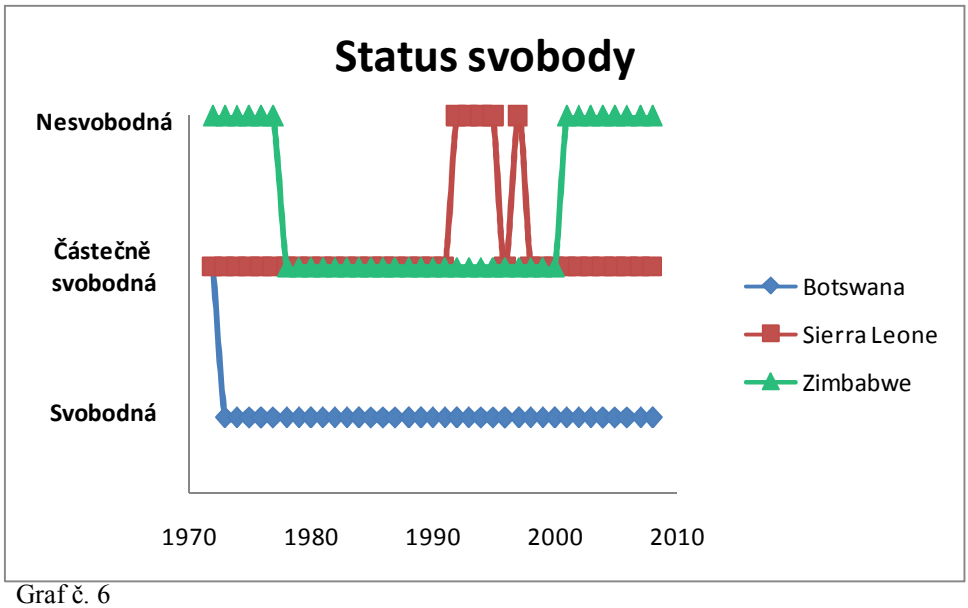
K porovnání kvality institucionálního prostředí je důležité ukázat svobodu obyvatel země. K tomuto účelu využívám ukazatele organizace Freedom House. Podle jejich metodologie řadí jednotlivé země na stupnici 1 – 7, přičemž 1 je nejvíce svobodná a 7 je nejméně svobodná. U celkového statusu svobody pak rozdělují země do tří kategorií.

Graf č. 4

Graf č. 5

Graf č. 6

Na základě grafů č. 4, 5 a 6[14] vidíme, že v Botswaně jsou obyvatele relativně nejsvobodnější, přestože nedosahuje těch nejlepších výsledků. U Zimbabwe, stejně jako u Sierry Leone, svobody kolísají. V Zimbabwe se po získání nezávislosti v roce 1980 situace na krátký čas zlepšila, ale rokem 2000 se opět všechny svobody silně omezují. V Sierra Leone je

[14] vlastní grafy na základě dat organizace Freedom House

trend opačný. Po 90. letech, kdy probíhala občanská válka a občané byli silně omezováni, nastává obrat a od roku 2000 se všechny svobody zlepšují.

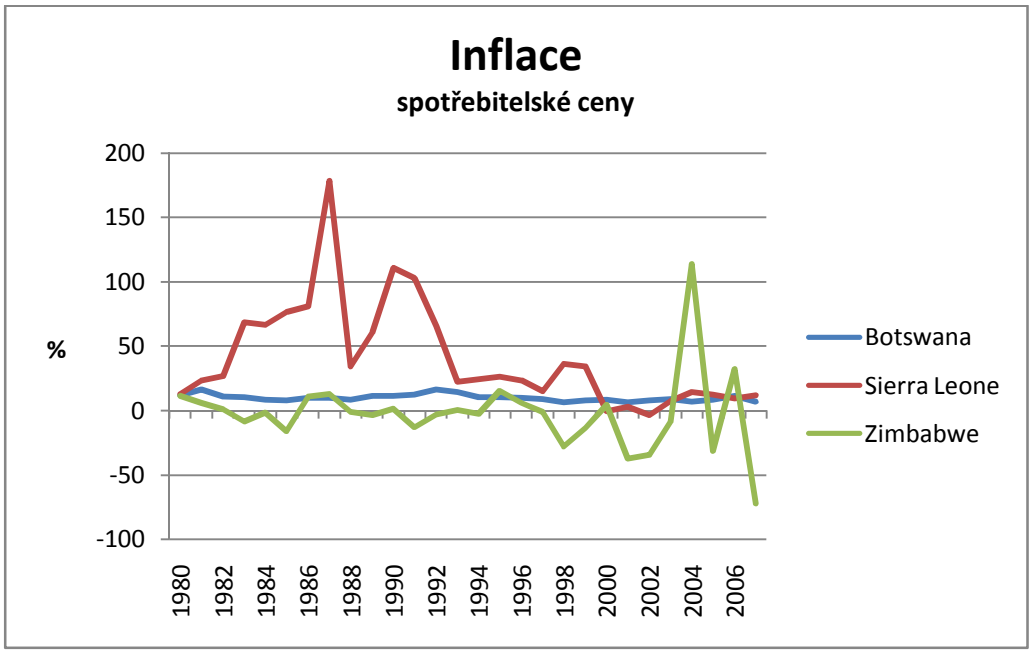
Politiku zdaňování měří mimo jiné organizace State of World Liberty. Podle jejich metodologie přiřazují zemím indexy podle politiky daně z příjmu. Čím je index vyšší, tím je zdanění menší. V roce 2006 byl pro Botswanu index 61,24, pro Sierru Leone 49,64 a Zimbabwe mělo index 44,17. Botswana tedy zatěžuje obyvatele a podniky daní z příjmu nejméně, Zimbabwe nejvíce.

Mezi další důležité instituce patří vyrovnané rozpočty. Světová banka v roce 2008 ohodnotila na stupnici 1 – 6 (6 nejlepší) rozpočtovou politiku následovně: Hodnocení Botswany je 5, nemá rozpočty zcela vyrovnané, ale chová se v otázce dluhu opatrně. V Sierra Leone je rozpočtová politika mírně horší, má číslo 4. A vláda Zimbabwe toto pravidlo nedodržuje, je hodnocena číslem 1.

K posouzení volnosti obchodu a ochrany osobního vlastnictví můžeme použít Ease of doing business index. Je to veličina, která seřadí země podle toho, jak lehce, resp. těžce se v daném státě podniká. Botswana je v tomto pořadí na 45. místě, Sierra Leone na 148. a Zimbabwe na 159. pozici z celkově 183 zemí celého světa. V kategorii vynucování dohod, která částečně představuje vymahatelnost vlastnických práv, je Botswana na 79. místě, Sierra Leone na 144. a Zimbabwe na 78. místě. Za zmínku stojí i kategorie ochrana investorů, kde se měří bezpečnost investovaného majetku. V této kategorii je Botswana zařazena na 41. místě, Sierra Leone na 27. a Zimbabwe má číslo 119. (zdroj: Doing Business).

Jako projev podpory volného obchodu od státu lze brát i zajištění infrastruktury. Pro toto posouzení volím podíl zpevněných cest. V Botswaně tento podíl představuje 32,6 %, v Sierra Leone je to 8 % a v Zimbabwe 19 %. Podle tohoto ukazatele je infrastruktura nejlépe zajišťována v Botswaně (zdroj: CIA).

Monetární umírněnost představuje stabilní a nízká míra inflace.

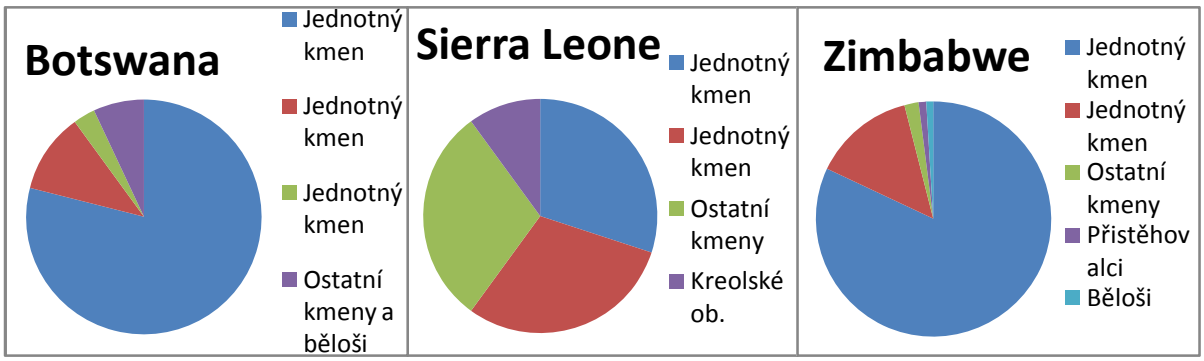
Graf č. 7

Na grafu č. 7[15] můžeme vidět, že Botswana si udržuje poměrně stabilní inflaci, a to okolo 8 - 10 %. Sierra Leone dosahuje extrémních hodnot inflace až do období konce občanské války. Po konci konfliktu se inflace relativně ustálila na nízkých hodnotách. V Zimbabwe se během období po získání nezávislosti střídala inflace s deflací, ve druhé polovině 90. let se prohlubovala krize a deflace byla vysoká (28 % v roce 1998). Po konfliktu v roce 2000 je monetární situace velmi nestabilní a hodnoty se dostávají do obou extrémů.

Jako znak nedostatečných institucí se projevuje korupce. Index vnímání korupce (CPI) měří její celkový rozsah ve veřejném a politickém sektoru země. Následně seřadí země podle hodnoty, vyšší hodnota znamená menší korupci a naopak. Pro rok 2009 byla Botswana na 37. místě, s indexem 5,6. Tato pozice je relativně velmi dobrá a korupce, nebo alespoň její vnímání, je nízké. Sierra Leone i Zimbabwe jsou na 146. místě, s indexem 2,2. Fakt, že jsou obě země na stejné pozici, dosvědčuje zhoršení situace v Zimbabwe. Hodnota, kterou obě země mají, svědčí o vysoké korupci v obou sférách (zdroj: Transparency.cz).

Podle Easterlyho a Levina může být v nedemokratických systémech důvodem politických rozporů vysoká etnická různorodost. Při pohledu na grafy 8, 9 a 10[16] vidíme, že v Botswaně je poměrně jednotné obyvatelstvo. Z minoritních kmenů a přistěhovalců je složeno 7 %. V případě Sierra Leone je sice 90 % obyvatelstva původní, ale je rozčleněno na poměrně dost kmenů. U Zimbabwe patří k původním kmenům celých 98 % obyvatel a je zde i

[15] vlastní grafy na základě údajů Mezinárodního měnového fondu, World Economic Outlook Database
[16] vlastní grafy na základě dat CIA

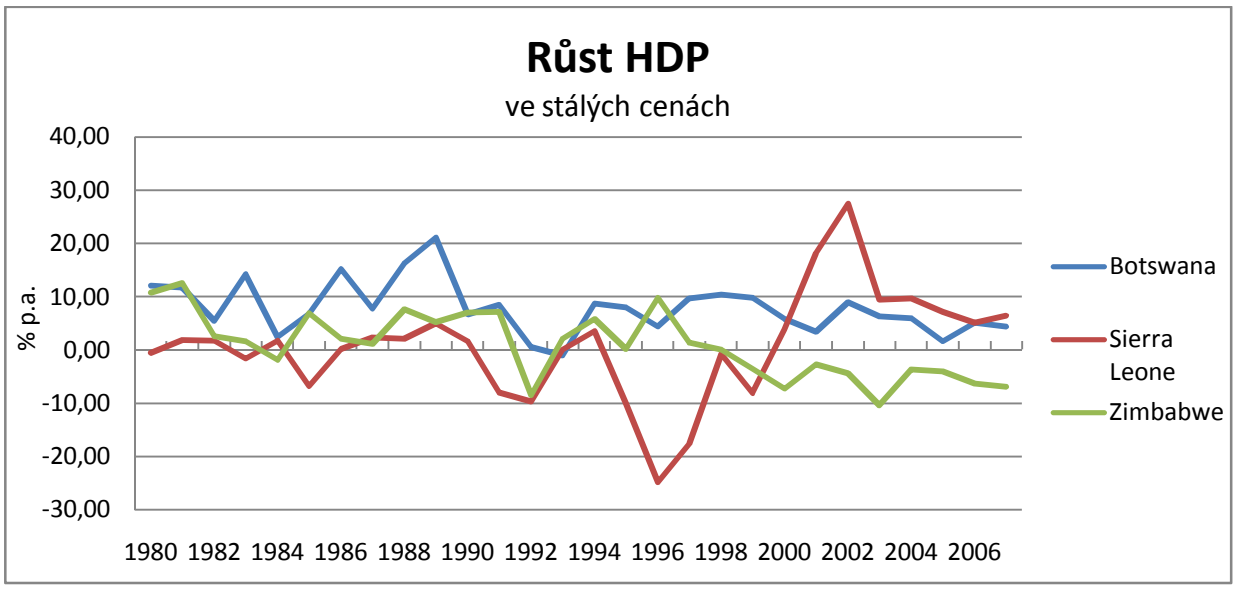

Graf č. 8 Graf č. 9 Graf č. 10

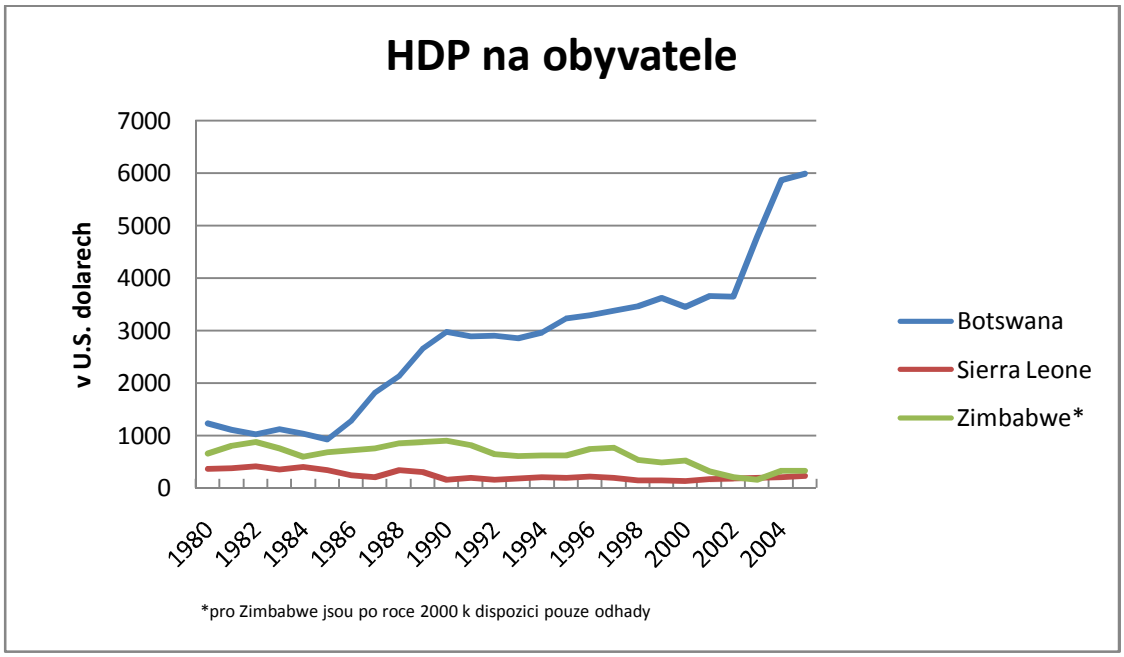
relativně velká stejnorodost. Bělochů je tu minimum. Závěry Easterlyho a Levina tedy z daného přehledu nemůžu potvrdit.

5.2. Údaje ekonomického růstu

Podle srovnání kvality institucionálního prostředí by na tom hospodářsky měla být nejlépe jednoznačně Botswana. Přehled o ekonomickém růstu naznačují následující dva grafy: růst HDP a růst HDP na obyvatele.

Graf č. 11

Graf č. 12

Z údajů v grafech č. 11 a 12[17] lze vyvodit, že největší růst HDP má Botswana. Pouze jednou, a to v roce 1993, byl růst mírně záporný (- 1 %). Růst produktu na obyvatele v této zemi byl ve srovnání s ostatními zeměmi markantní. V Zimbabwe byl od získání nezávislosti skoro do druhé poloviny 90. let sice mírnější, ale také kladný ekonomický růst. Od druhé poloviny 90. let se však ukazuje pokles HDP celkového i na obyvatele. S tím souvisí narůstající nespokojenost lidí a následný Mugabeho nelegitimní pokus o pozemkovou reformu vyvlastněním. Po roce 2000 se krize prohlubuje a HDP na obyvatele klesá pod úroveň Sierry Leone. V Sierra Leone je patrný záporný růst HDP celkově i na obyvatele od roku 1980 až do konce 90. let. Od roku 1999, kdy proběhlo odzbrojení, klesá záporný růst HDP a od podepsání mírové dohody se objevuje růst pozitivní, který dokonce předstihuje Botswanu. HDP na obyvatele je však relativně velmi nízké, v Sierra Leone tedy graf naznačuje projevující se efekt dohánění.

Pro přesnější představu o rozdělení příjmů ve společnosti uvádím i Giniho koeficient. V Botswaně v roce 1994 byl 0,610. V Sierra Leone v roce 2003 byl tento ukazatel 0,425 a Zimbabwe v roce 2004 byl 0,501 (zdroj: FAO).

Komplexnější ukazatel je Human developement index, který zahrnuje předpokládanou dobu dožití, nejvyšší dosažené vzdělání dospělé populace a příjem. V roce 2007 byl v Botswaně 63, v Sierra Leone 37 (zdroj: FAO) a v Zimbabwe v roce 2005 byl 51 (zdroj: IFRC).

[17] vlastní grafy na základě údajů Mezinárodního měnového fondu, World Economic Outlook Database

Z ekonomického srovnání tedy vyplývá, že Botswana je na tom hospodářsky nejlépe. Tím se potvrzuje předpoklad, že se po dostatečném vymezení a dodržování „dobrých“ institucí objeví ekonomický růst.

5.3. Důvody rozdílného vývoje

Botswana měla s oběma zeměmi stejné výchozí podmínky, přesto se vyvíjela jiným způsobem. U Zimbabwe byly společným znakem komerční farmy, které provozovali běloši. Tyto farmy byly hlavně ze začátku, u Zimbabwe až téměř do konce tisíciletí, hlavním zdrojem ekonomické činnosti. V obou zemích to tak vládci také vnímali, rozdíl byl však v jejich přístupu. Oběma pomohla k získání moci popularita[18], udržení své pozice si však museli obhájit. Khama svou legitimitu vůdce postavil na návratu k původním kmenovým zvykům. K tomu, že se rozhodl „nedrancovat“ stát pro svůj vlastní zisk, mohl přispět i fakt, že už svým původem patřil k nejvýše postaveným lidem v zemi. Se svým zázemím a ekonomickou situací mohl být spokojený a jeho priority se mohly obrátit ke zvýšení popularity a oblíbenosti. Zdá se, že pochopil principy rozvoje a byl „osvíceným“ vládcem, proto zavedl demokratická pravidla, jejichž základ byl už v předkoloniálních tradicích. Rozdělením moci a nastavením rozhodovacího procesu silně omezil možnosti vzniku a rozšíření korupce a zájmových skupin. Ty se sice během 4 dekád objevily, ale díky zlepšujícím se ekonomickým podmínkám to převrat v už ustáleném režimu nezpůsobilo. Khamovi nástupci následovali jeho příklad. Vzhledem k jeho popularitě a účinnosti pravidel, která šla navíc obtížně změnit, neměli důvod k významným obratům. Aby byli vnímáni jako dobří vládci, stačilo udržovat Khamovu tradici.

Mugabe naopak postavil svou legitimitu na válce za nezávislost. Jejím hlavním tématem bylo přerozdělení půdy. Největší a nejúrodnější oblasti vlastnili běloši, kterých bylo méně než 1 % obyvatelstva. Mugabe si uvědomoval ekonomickou důležitost těchto farem, proto z počátku dodržoval pravidlo „willing-buyer, willing-seller“ a nabízel „fair“ kompenzaci. Politickou opozici ničil svými útoky a v pocitu stability své dobré pozice neměl důvod k ekonomickým reformám, natož pak politickým, které by ho mohly ohrozit. S nevyhnutelnou ekonomickou krizí se vystupňovala nespokojenost obyvatel a rozpory mezi jednotlivými zájmovými skupinami. Mugabe se snažil situaci uklidnit, obětoval proto

[18] Khama se stal významnou osobou, když mu bylo, jako nástupci vůdce kmene, zakázáno vrátit se do vlasti z Velké Británie, kde studoval. Následně si vzal bílou ženu, vzdal se nástupnictví a vrátil se do Botswany; Mugabe se proslavil pobytem ve vězení, kam ho přivedl boj proti režimu Iana Smithe. Po propuštění se stal vůdcem jedné ze dvou guerillových armád a vybojoval Zimbabwe nezávislost.

nejmenší skupinu voličů, kterou bylo zároveň nejsnadnější obvinit – vlastníky farem. Od té chvíle je země politicky a ekonomicky velmi nestabilní. Stav, ke kterému se dospělo v roce 2009 po mezinárodním zásahu, zatím nepřinesl valné výsledky. Mugabeho moc je limitovaná omezeními západních mocností a nemá již neomezenou kontrolu nad státem. Vyjednávání zdržuje na mrtvém bodě, protože po několika dekádách své vlády může ve svobodných volbách už jen ztratit.

V případě srovnání Botswany se Sierra Leone je společný výskyt diamantů. V Botswaně se objevilo několik klíčových faktorů, které zamezily vzniku surovinového prokletí. Prvním je objevení diamantových nalezišť až po získání nezávislosti a po nastavení původních pravidel. Zásadní rozhodnutí nezestátnit doly přinesl opět Khama, který dal přednost etnické stabilitě před vlastním obohacením. Také obratně vedl vyjednávání s De Beers, které došlo k efektivnímu řešení. Dále složitý systém schvalování projektů vládou přinesl uvážlivou politiku veřejných statků. Významnou roli hlavně v otázce bezpečnosti státu mohl hrát i fakt, že charakter těžby v Botswaně se od Sierry Leone liší. V Botswaně se diamanty těží v dolech. Je nutné nejdříve provést nákladné geologické výzkumy a těžba je kapitálově i organizačně náročná. De Beers investovala nejen do těchto dolů, ale i do jejich bezpečnosti. To vše snižuje pravděpodobnost úspěchu případného napadení země ozbrojenými skupinami, jak se to stalo ve druhém případě.

V Sierra Leone byly nalezeny nerosty již za doby kolonizace a ihned po získání nezávislosti se v demokraticky nerozvinutém systému projevovalo dobývání renty. Těžební průmysl byl znárodněný a prezidenti využívali příjmy z tohoto bohatství ke svému prospěchu. Obyvatelstvu přestali poskytovat i základní veřejné statky. Nízké náklady obětované příležitosti u velkého počtu obyvatel a všeobecná nespokojenost s vládou pak usnadnily vznik a růst RUF. Na pašování ale opravdu zbohatl až Taylor, který koordinoval vyvolávání chaosu, aby zakryl organizovaný obchod s pašováním diamantů. Ozbrojené skupiny stále motivoval bojovat, protože snadné pašování bylo možné jen v podmínkách stálého zmatku. Taylor si prakticky RUF najímal, aby mu umožnili černý obchod. Tuto strategii obchodu pochopily i armáda a později část CDF. Drancování země pokračovalo až do zásahu mezinárodních sil, které pak pomáhaly s obnovou země a umožnily jí začít znovu.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo určit, zda hlavní příčinou odlišného vývoje zemí se stejnými předpoklady je jiné institucionální zázemí. Jako příklad úspěšného státu byla představena Botswana. Její opak je v případě zacházení s nerostným bohatstvím Sierra Leone a Zimbabwe v případě jednání s bělošskými farmáři, kteří přinášejí zisk.

Po srovnání institucionálních podmínek a ekonomických dat jednotlivých zemí v čase i mezi zeměmi vyplývá, že jsou to hlavně instituce, které hrají v hospodářském růstu klíčovou roli. Z přehledů zemí a ze srovnání jejich odlišného vývoje je patrné, v čem měli vládci své priority, jak je následovali a jaké další vlivy na jejich rozhodování působily.

Úspěch Botswany je vysvětlován zejména prozíravou politikou nastavenou krátce po skončení koloniální éry, ale ukazuji i jiné důležité faktory, které k ekonomickému rozmachu přispěly, resp. zamezily pádu. Botswana se díky těmto okolnostem vymanila z chudoby a vyškrtla ze seznamu nejchudších zemí světa.

Vládci v Zimbabwe i v Sierra Leone dali po získání nezávislosti přednost svému osobnímu prospěchu a bohatství a nastavili „nekvalitní“ instituce. V obou zemích postupně došlo k vážné krizi a ani jeden režim za daných okolností dříve či později nebyl schopen fungovat. Situaci vyřešil až mezinárodní zásah. Zároveň však nyní tyto státy dostaly novou příležitost k tomu, aby neopakovaly své chyby, a bude zajímavé sledovat, jak si povedou. Botswana jim může sloužit jako příklad, který je hoden následování, a může jim poskytnout vodítko ke zlepšení vážné situace v zemi.

Seznam literatury

Ake, C. (1996). *Democracy and development in Africa*. Brookings Institution Press.

Bank of Botswana, Botswana Financial Statistics: November 2009. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.bankofbotswana.bw/sections.php?sectid=490

Barro, R. J. (1999). Determinants of economic growth: implications of the global evidence for Chile. *CUADERNOS DE ECONOMIA-SANTIAGO-*, *36*, 443–478.

BBC NEWS | Africa | Country profiles | Country profile: Zimbabwe. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1064589.stm

Beaulier, S. A., Hall, J. C., & Lynch, A. K. (n.d.). The Impact of Political Factors on Military Base Closures, *1995*.

Beaulier, S. A., & Subrick, J. R. (2005). Limited Government and Economic Growth in Botswana. Retrieved from http://www.scottbeaulier.com/PRIVATEENTERPRISE.doc

Beaulier, S. A., & Subrick, J. R. (2007). Mining institutional quality: How Botswana escaped the natural resource curse. *Indian Journal of Economics and Business*, *6*(I), 55.

Beaulier, S. A., & Subrick, J. R. (2006). The political foundations of development: the case of Botswana. *Constitutional Political Economy*, *17*(2), 103–115.

Bellows, J., & Miguel, E. (2006). War and institutions: New evidence from Sierra Leone. *American Economic Review*, *96*(2), 394–399.

Bellows, J., & Miguel, E. (2009). War and Local Collective Action in Sierra Leone. *Journal of Public Economics*.

Berry, S. (2002). Debating the land question in Africa. *Comparative Studies in Society and History*, *44*(04), 638–668.

CIA - The World Factbook -- Botswana. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html

CIA - The World Factbook -- Sierra Leone. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sl.html

CIA - The World Factbook -- Zimbabwe. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html

Collier, P. (1999). Doing well out of war. In *conference on economic agendas in civil wars, London* (Vol. 26, p. 27).

Collier, P., & Gunning, J. W. (1999). Why has Africa grown slowly? *The Journal of Economic Perspectives*, *13*(3), 3–22.

Collier, P., & Hoeffler, A. (1999). Justice-seeking and loot-seeking in civil war. In *a Workshop on the Economics of Civil War, Crime, and Violence. World Bank, Washington, DC* (pp. 22–23).

Collier, P., & Hoeffler, A. (1998). On economic causes of civil war. *Oxford Economic Papers*, *50*(4), 563.

Dunning, T. (2005). Resource dependence, economic performance, and political stability. *Journal of Conflict Resolution*, *49*(4), 451.

Easterly, W., & Levine, R. (1997). Africa's Growth Tragedy: Policies and Ethnic Divisions*. *Quarterly Journal of Economics*, *112*(4), 1203–1250.

FAO - Gini coefficient. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://209.85.135.132/search?q=cache:_is2ENjFY48J:www.fao.org/fileadmin/templates/ess/documents/publications_studies/statistical_yearbook/yearbook2009/f05.xls+gini+coefficient+filetype:xls&cd=5&hl=en&ct=clnk&gl=cz

freedomhouse.org: Map of Freedom in the World. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2009

Good, K. (1994). Corruption and Mismanagement in Botswana: A Best-Case Example? *The Journal of Modern African Studies*, *32*(3), 499-521.

Hirsch John. (2006, duben). Conflict and Collusion is Sierra Leone. Retrieved January 18, 2010, from http://proquest.umi.com.ezproxy.vse.cz/pqdweb?index=7&did=1045685051&SrchMode=1&sid=3&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1263693869&clientId=45149

Hoeffler, A. (1999). Challenges of Infrastructure Rehabilitation and Reconstruction in War-affected Economies. *Background paper for the African Development Bank Report*.

Chege, M. (2002). Sierra Leone: the state that came back from the dead. *The Washington Quarterly*, *25*(3), 147–160.

IFRC, Plan 2009-2010 Zimbabwe. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.ifrc.org/docs/appeals/annual09/MAAZW00109p.pdf

IMF: World Economic Outlook Database: Report for Selected Countries and Subjects. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=27&pr.y=6&sy=1980&ey=2008&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=616%2C724%2C698&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP%2CNGDPD%2CNGDP_D%2CNGDPRPC%2CNGDPPC%2CNGDPDPC%2CPPPGDP%2CPPPPC%2CPPPSH%2CPPPEX%2CPCPI%2CPCPIPCH%2CPCPIE%2CPCPIEPCH%2CLP%2CBCA%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=

Keefer, P. (n.d.). *A review of the political economy of governance: from property rights to voice* (Vol. 2004).

Keefer, P., & Knack, S. (1997). Why don't poor countries catch up? A cross-national test of an institutional explanation. *Economic Inquiry*, *35*(3), 590–602.

Laakso, L. (2002). The politics of international election observation: The case of Zimbabwe in 2000. *The Journal of Modern African Studies*, *40*(03), 437–464.

Lekoko, R. N. (2002). *An Appraisal of Batswana Extension Agents' Work and Training Experiences: Towards Enhanced Service Coordination*. Universal-Publishers.

Molutsi, P. P., & Holm, J. D. (1990). Developing Democracy When Civil Society Is Weak: The Case of Botswana. *African Affairs*, *89*(356), 323-340.

Moyo, S. (2004). The land and Agrarian question in Zimbabwe. In *first annual colloquium (30 September 2004) at the University of Fort Hare*.

Murphy, K. M., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1991). The allocation of talent: Implications for growth. *The Quarterly Journal of Economics*, *106*(2), 503–530.

OECD - 6- Health (Life expectancy). (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.oecd.org/document/46/0,3343,en_21571361_38039199_38170222_1_1_1_1,00.html

OECD, Infant mortality. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.oecd.org/dataoecd/4/36/40321504.pdf

Olson Jr, M. (1996). Distinguished lecture on economics in government: big bills left on the sidewalk: why some nations are rich, and others poor. *The Journal of Economic Perspectives*, *10*(2), 3–24.

Pakenham Thomas. (n.d.). *The Scramble for Africa, 1870-1912* (Vol. 1991).

Parson J. (n.d.). *Botswana: liberal democracy and the labor reserve in southern Africa* (Vol. 1984).

Poverty, World Bank. (2010, January 17). . Retrieved from http://www.worldbank.org/depweb/beyond/beyondbw/begbw_06.pdf

Ranger, T. (2004). Nationalist historiography, patriotic history and the history of the nation: the struggle over the past in Zimbabwe. *Journal of Southern African Studies*, *30*(2), 215–234.

Rankings - Doing Business - The World Bank Group. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.doingbusiness.org/economyrankings/

Regional summit seeks to end Zimbabwe crisis | Reuters. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.reuters.com/article/idUSTRE5A43X920091105

Rosser, A. (2006). *The political economy of the resource curse: A literature survey*. IDS.

Sachikonye, L. M. (2003). The situation of commercial farm workers after land reform in Zimbabwe. *A report for the FCTZ*.

Sachs, J. D., Warner, A., & Fischer, S. (1995). Economic reform and the process of global integration. *Brookings papers on economic activity*, *1995*(1), 1–118.

Sachs, J. D., & Warner, A. M. (1997). Sources of slow growth in African economies. *Journal of African Economies*, *6*(3), 335.

Samatar Abdi Ismail. (n.d.). *An African Miracle: State and Class Leadership and Colonial Legacy in Botswana Development* (Vol. 1999). Heinemann.

Schapera, Isaac. (n.d.). *The Ethnic Composition Of Tswana Tribes* (Vol. 1952).

Sierra Leone Web - Sierra Leone News - April 2002. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.sierra-leone.org/Archives/slnews0402.html

Sierra Leone: Diamonds and War. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.africaaction.org/docs00/sl0001.htm

Sierra Leone: Reform makes modest gains amid downturn; Oxford Analytica Daily Brief Service. (2009, June 11). . Retrieved January 18, 2010, from http://proquest.umi.com.ezproxy.vse.cz/pqdweb?index=12&did=1744643791&SrchMode=1&sid=4&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1263694371&clientId=45149&cfc=1

Snyder, R., & Bhavnani, R. (2005). Diamonds, blood, and taxes: A revenue-centered framework for explaining political order. *Journal of Conflict Resolution*, *49*(4), 563.

SourceOECD: factbook 2009 (population growth). (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://titania.sourceoecd.org/vl=1274198/cl=47/nw=1/rpsv/factbook2009/01/01/01/index.htm

Světová banka, hodnocení zemí z hlediska institucionálního prostředí. (n.d.). . Retrieved January 17, 2010, from info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/ADB.xls

Table1-Value_Added-current_price-Annual_Accounts.pdf. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.cso.gov.bw/national%20accounts/annual/Table1-Value_Added-current_price-Annual_Accounts.pdf

Taylor, I., & Williams, P. (2002). The limits of engagement: British foreign policy and the crisis in Zimbabwe. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, *78*(3), 547–565.

The 2006 State of World Liberty Index: Free People, Free Markets, Free Thought, Free Planet. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.stateofworldliberty.org/report/

Transparency International CR, CPI 2009. (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://www.transparency.cz/index.php?lan=cz&id=3018

UNdata | record view | Life expectancy at birth, both sexes combined (years). (n.d.). . Retrieved January 18, 2010, from http://data.un.org/Data.aspx?d=PopDiv&f=variableID%3A68

Zakaria, Fareed. (n.d.). *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad,* 2003.